

M. ^a Deus enim quamvis unus sit, tamen Trinitas est, Pater scilicet, et Filius, et Spiritus sanctus. Unus ex nobis dictum est, propter pluralitatem personarum, sciens bonum et malum : ac si diceret, Sicut nos scimus inter bonum obedientiæ et malum inobedienciæ, ita nunc Adam intelligit quia non solum non fuit factus qualis fieri debuit, sed nec quod factus fuerat conservavit. Accepit etiam tunicam pelliciam divino nutu, quo indumento corporis mortalitas significari solet in historia. In allegoria autem a carnalibus sensibus abstractæ voluptates, quæ carnaliter viventem divina lege consequuntur et contegunt, quasi aliquando ad Deum converteret, possitque aliquando manum porrigere ad arborem vitæ, id est ad Christum, et vivere in æternum.

Ejecitque Adam Dominus Deus de paradiso, ut operaretur terram de qua sumptus est, collocavitque ante paradisum voluptatis Cherubim, flammeum gladium atque versatilem, ad custodiendam viam ligni vitæ (Gen. III, 24).

^a Aug. de Gen. ad litt., lib. XI, cap. 59.

^b Quæst. Hebraic.

HERONYMUS ^b.

Non ^c ut alii putant quod ipsum Adam quem eiecerat, Deus habitare fecerit contra paradisum voluptatis. Sed quod, illo ejecto, ante fores paradisi cherubim et flammeum gladium posuerit ad custodiendum paradisi vestibulum, ne quis possit intrare.

ISIDORUS ^d.

Per flammeam frameam, id est per temporales tribulationes peccata sua agnoscendo et gemendo, et per cherubim, id est plenitudinem scientiæ, quæ est charitas, perveniet ad arborem vitæ Christum, et vivet in æternum. Cherubim namque plenitudo scientiæ interpretatur, framea vero versatilis posita ad custodiendam viam ligni, vitæ temporales, ut diximus, pœnæ intelliguntur. Nemo enim potest pervenire ad arborem vitæ, nisi per has duas res, tolerantiam videlicet molestiarum et plenitudinem scientiæ, id est per charitatem Dei et proximi, plenitudo enim legis charitas.

^c In editis desiderantur hæc verba, ut alii putant.

^d Isid., comment. in Gen., cap. 5.

ANNO DOMINI DCCCXVII.

ADRIANUS PAPA I.

ADRIANI PAPÆ I VITA.

[Ex Mansi ampl. Conc. Collect.]

Adrianus, natione Romanus, ex patre Theodoro, de regione Via Lata, sedit anno 23, menses 10, dies 17. Vir valde præclarus et nobilissimi generis prosapia ortus, atque potentissimis Romanis parentibus

^a *Adrianus.* Anno Redemptoris nostri 772, mensis Februarii die nono, summa omnium concordia, ex cardinali diacono, prout constitutum erat, Adrianus civis Romanus, nobili progenie natus, qui pietati a teneris assuevisset, ideoque a Paulo in numerum cleri, a Stephano in numerum cardinalium ascitus fuisset, omnium consensu in pontificem electus fuit. Initio pontificatus relegatus ab exsilio, incarceratus e vinculis et carceribus liberavit. Desiderio regi Longobardorum per legatos amicitiam et pacis confœderationem, quam petebat, principio negavit, utpote qui bis perjurus factus inita pacis ac concordiaæ fœdera rupisset; sed cum legati suam quoque fidem jurato interponerent, petitioni illorum detulit, concedendo id quod instanter expetebant. Sed legatis vix ab urbe dimissis, nuntiatum est quod Desiderius ducatum Ferrariensem et Ravennatam exarchatum, aliasque urbes a Francorum regibus sedi apostolicæ donatas invasisset, quodque urbis Ravennæ obsidionem pararet. Quare misso ad illum Paulo cubiculario, munitiones quas invaserat, sibi reddi postulat; ille vero non aliter id futurum respondit, quam si ipse pontifex ad se veniret, scilicet ut hac occasione filii Carolomanni, reges Gallia con-

editus, elegans et nimis persona decorabilis, constans, etiam atque fortissimus orthodoxæ fidei, ac patriæ suæ et plebis sibi commissæ defensor. Viriliter cum Dei virtute inimicis sanctæ Dei Ecclesiæ

secrarentur, atque ita seditione inter Gallos mota, ipse interea totam Italiam Longobardorum regno subjugaret. Sed cum Paulus cubicularius de nece Sergii accusatus, Leone archiepiscopo procurante, contra mandatum et voluntatem Adriani papæ, per sententiam iudicis interfectus esset, adeoque de accessu ad regem nihil pontifici innotuisset, Desiderius ipse suos misit Romam legatos, qui intentione regis eadem qua supra, papam ad se perducerent. Pontifex ista legatione invitatus respondit se venturum ad regem post direptas et injuste invasas urbes Ecclesiæ Romanæ restitutas. Addit legationem suam quæ suo et totius Ecclesiæ nomine urbes et jura occupata reciperet. Sed cum rex sacrilegus, ad sui totiusque regni Longobardorum interneccionem pergens, oblatam conditionem non modo non acceptaret, verum etiam urbis Romæ obsidionem minaretur, pontifex sanctissimus, urbe interim munita, legationem maritimam misit ad Carolum regem Francorum, ut exemplo patris Pippini contra Longobardorum infestationem Romanam Ecclesiam defendat. Subvenisset utique periclitanti Ecclesiæ rex piissimus, si non illum fraudulenta Desiderii per legatos de restitutis Romanæ

ac reipublicæ impugnantibus resistens, pauperum etiam omniumque indigentium misericordiosissimus ac copiosus consolator, ecclesiasticæ quoque traditionis et sanctorum Patrum institutionum observator.

Hic namque beatissimus vir, defuncto ejus genitore, atque parvulus nobilissimæ suæ genitrici re-

Ecclesiæ juribus enarratio fefellisset. Interim Desiderius Longobardorum urget accessum pontificis; cumque ille priori responso inhæreret, ad urbem obsidendam cum exercitu rex propius accessit; sed accidit, quod auditu mirum est, ut anathematis fulmine percussus retrocesserit. Cum rex Francorum Carolus juxta iteratam petitionem pontificis ad subveniendum Ecclesiæ Italiam ingressus, regem injustum ter quaterve ad restitutionem frustra monuisset, una nocte divinitus talis horror hostem invasit, ut omnes metu perculti terga darent, dissipatique omnes alii Carolinis sese conjungerent, alii vero se in patriam referrent. Interim populus universus se Romano pontifici sponte submittit; civitates Longobardorum complures occupavit, easque legitimo possessori reddidit. Ticinum, quo Desiderius confugerat, obsideri jussit. Interea ille cum uxore, quam Papiam venire mandarat, una cum filiis Carolomanni fratris defuncti Romam profectus est ad limina sanctorum apostolorum. Advenientem magna cum lætitia et acclamatione populi pontifex excepit; persolutis votis suis, quorum causa Romam venerat, confirmatisque donationibus quas Pippinus sedi apostolicæ contulerat, ipse cum Adriano ad obsidionem Ticini rediit. Capta paulo post urbe, Desiderium Longobardorum regem atque cunctos qui cum eo erant comprehendit, et suæ potestati totum Longobardorum regnum subjungavit, regem ejusque conjugem secum in Franciam deportavit: atque ita Romana Ecclesia per Carolum in integrum restituta, de Longobardorum perfidia triumphavit. Hæc cum Adrianus pontifex sanctissimus coram ipse contemplatus fuisset, ad debitas gratias Deo persolvendas, acceptæque victoriæ tropæum erigendum, confessionem sancti Petri, quo defensore et patrono usus fuerat, plurimum exornavit, novisque ecclesiis dotandis et erigendis, quas ad longum describit Anastasius, animum adijcere cœpit. Hujus temporibus Carolus rex Saxones sæpe rebellantes sæpius subjungavit. Sigebertus, qui anno Redemptoris 1112 vivebat, et scribebat in gratiam Henrici imperatoris schismatici, omnium ecclesiarum investituras sibi illicite vindicantis, nulla auctoritate antiquioris scriptoris, de Carolo Magno, ait ann. 774 in chron. ipsum post devictam Papiam, et regem Longobardorum subactum, Romam rediisse, ibique synodum 53 episcoporum convocatam esse: « In qua Adrianus papa, inquit, cum universali synodo dedit ei (Carolo regi) jus eligendi pontificem et ordinandi apostolicam sedem, dignitatem quoque principatus. Insuper archiepiscopos et episcopos per singulas provincias ab eo investituras accipere desinivit, et ut nisi a rege laudetur et investiatur episcopus, a nemine consecratur; omnesque huic decreto rebelles anathematizavit, et nisi resipiscerent, bona eorum publicari. » Hæc in gratiam Henrici imperatoris schismatici Sigebertus. Sed mendacium esse, commentum et imposturam, quæ scribit, quis non videt? Nam præterquam quod ista anno abhinc 342 sine ulla alterius scriptoris auctoritate asseruerat, etiam optimis quibusque et fide dignissimis Carolinæ vitæ scriptoribus, imo ipsius Caroli constitutionibus pugnantia scripsit. Eginhardus, qui Caroli Magni lateri inhærebat, Vitamque ejus accuratissime scribebat, expresse affirmat, ipsum Carolum nonnisi quater se Romam contulisse: primum contra Longobardos anno 775, ut supra visum est; secundo Romam venit voti causa anno 780; tertio adversus ducem Beneventanum anno 786; quarto ad restituendum Leonem in

lictus, studiose a patre Theodato [Theodulo] dudum consule et duce, postmodum vero primicerio sanctæ nostræ Ecclesiæ, post tantæ [sanctæ] dictæ suæ genitricis obitum nutritus atque educatus est. Nam a primæ ætatis suæ pueritia, dum adhuc laicus existeret, spiritualibus studiis charitatis modestiæque

locum suum anno 800, quando ab eodem imperator Occidentalis imperii est creatus. Si verum est quod Sigebertus ait, non quater, sed quinques Romam venisset Carolus. Eidem Sigeberto repugnant constitutiones Capitul. Francorum, in quibus libro primo, cap. 84, inquit: « Sacrorum canonum non ignari, assensum ordini ecclesiastico præbuimus, ut scilicet episcopi per electionem clericorum et populi, secundum statuta canonum de propria diocesi remota personarum et munerum acceptione, ob vite meritum et sapientiæ donum eligantur, ut exemplo et verbo sibi subjectis usquequaque prodesse valeant. » Ergo non aliter clericos, episcopos ac pontifices eligit atque ordinari expetebat quam secundum præscriptum sacrorum canonum. Fortasse dices, oblatum privilegium recusavit. Illud pro hujus loci interpretatione afferri posset, si aliqua auctoritate probatum foret, quod Sigebertus suo ingenio excogitatum primus annis ab hinc trecentis et quadraginta duobus in vulgum emisit. In electione Adriani II, Gratianus distinctione 69, capite 29, contigisse refert, quod cum ille consensu totius cleri electus fuisset, legatique Ludovici imperatoris tunc Romæ præsentis moleste ferrent se ad spectandam præsulis electionem invitatos non fuisse, pontifex electus responderit, « quod non causa contemptus Augusti, sed futuri temporis prospectu omissum hoc fuerit, ne videlicet legatos principum in electione Romanorum præsulum expectandi mos per hujusmodi fomitem invalesceret. » Unde evidenter constat quod non tantum leges et constitutiones Carolinæ ipsumque nomen investituræ, sed etiam praxis ecclesiæ et leges aliorum successorum imperatorum commentitio privilegio repugnent. Si dicas id quod a Sigeberto affirmatum est, Gratianum suo libro Decretorum distinctione 65, can. 22, inseruisse, respondeo ipsum Gratianum nullo prævio diligentiori examine de impostura habito, pro more suo nimis credulum fuisse, quodque Sigebertus monachus honoris appetens, mendacissime ad occupandam gratiam imperatoris schismatici scripserat, nimis improvide totidem pene verbis exscripsisse; ita ut nemini mirum videri debeat, quod historiam decreto suo inseruerit quam veluti fabellam et impostoris commentum rejecisse debebat. Simili imprudentia dist. 63, can. in synodo intexit, commentitium illud decretum, quo asserit Leonem octavum in synodo Romæ eadem concessisse Othoni, quæ Adrianus papa Carolo regi jam olim concesserat. Quæ omnia commentitia esse nulloque unquam tempore gesta fuisse ostendat infra in notis ad Vitam Leonis VIII, ejusque pseudosynodum Romanam anno 964 celebratam. Paulus diaconus Aquileiensis, Desiderii regis quondam secretarius, de insidiis quas Carolo ob amorem sui domini pararat, accusatus, in exilium relegatus est: de quo hoc memorabile refertur apud Leonem Ostiensem in Chron. lib. 1, cap. 17, quod rex cum ita succensus jussisset illi manus amputari, proceres vero eidem, ne quid contra regem scriberet, oculos eruendos esse dixissent, ipse rex interlocutus fuerit. « Et si ei manus abscondimus, ubi tam elegantem scriptorem reperire poterimus? Et ubinam vel quando talem reperiemus historicum? » Quas historias quosve libros in exilio scripserit, videre est apud Leonem præd. colo. — Anno quarto pontificatus Adriani, Constantinus Copronymus ex plaga cruribus illius divinitus inflata, febrique validissima moritur clamans ac dicens: « Vivens adhuc igni sum inextinguibili traditus, sanctamque Virginem et Dei genitricem lau-

vehementius insistebat, sedule perseverans in ecclesia sancti Marci, quæ vicina domui suæ esse videtur. Illic crebras Deo nostro referebat die noctuque laudes, indutusque cilicio jejuniis corpus suum macerabat, et eleemosynam enucleanter egenis et inopibus juxta possibilitatis suæ vires libenter tribuebat. Ejusque bonæ actionis merita in omnium Romanorum aures frequenter resonabant, ita ut ex hoc nobilitatis ac pudicitiae ipsius fama longelateque divulgaretur. Cujus piæ conversationis vitam spiritualem, operationem, ac præcipuos mores conspiciens sanctæ recordationis dominus Paulus papa, eum clericari jussit, quem notarium regionarium in Ecclesia constituens, postmodum eum subdiaconum fecit. Dum vero post decessum domni Pauli papæ ad pontificatus culmen proventus fuisset dominus Stephanus secundus [Bar. tertius] junior papa, et ipse cernens ejusdem beatissimi Adriani spiritualium conversationum merita, in diaconii ordinem eum provexit. Et extunc multipliciter spiritualibus pollens studiis, maximam tam ad evangelizandum populo solerter ac clare divina atque evangelica verba quamque ad exercendam ecclesiasticam traditionem gessit curam. Et ita Spiritus sancti gratia in ejus corde refulsit, ut in omnibus efficax idoneusque comprobaretur. Sicque factum est ut dum de hac vita migraret antefatus dominus Stephanus papa, illico (dum ferventissimo affectu a populo Romano dilige etur) idem præcipuus ac sanctissimus vir et Dei cultor Adrianus ad sacrum pontificatus electus [erectus] est culmen. Ille namque in ipsa electionis suæ die confestim eadem hora que electus est, reverti fecit iudices illos hujus Romanæ urbis tam de clero quam de militia, qui in exilium ad transitum [a transitu] domni Stephani papæ missi fuerant a Paulo cubiculario cognomento Afiarta et aliis consentaneis impiis satellitibus. Sed et reliquos ut qui in arcta custodia dari exposcens, cum sine fœdere ejus fuerim inimicus. » Hæc Theophanes de Copronymo. De eodem illud memorabile referunt Græci scriptores omnes, quod cum infantulus a sancto Germano Constantino-politano episcopo baptizaretur, sacrosanctum lavacrum stercore suo conspurcarit et defœdaverit, ideoque nomen *Copronymi* acceperit, et quod magicis artibus, dæmonum invocationibus ac sacrificiis, persecutionibus sanctorum ecclesiarum, rectæ et immaculatæ fidei, luxuriis et caballinis stercorebus atque lotio delectatus, nomine *Caballini* agnominatus fuerit. « Tantopere enim, » inquit Theosterictus scriptor hujus temporis in Niceta, « sordiam et impurissimæ cujusque rei odore nialo delectabatur, ut animalium brutorum stercorebus se illiniret, et eos qui cum illo erant, id facere juberet quos amabat ob idque benigne accipiebat, quod rebus maleolentibus semper delectaretur. » Videant novatores Iconoclastæ, quo antesignano gloriantur, quoque duce sanctas imagines impugnent: agnoscant idem supplicium apud inferos se manere, cujus iudicii præjudicium antesignanus eorum proxime moriturus persensit. — In hæresi, impietate et sacrilegio patri Leo filius successit, quartoque anno imperii e vita decessit, passus inferorum carbunculos, qui propter nimium amorem carbunculorum lapidum, coronam beate Virginis carbunculis pretiosis referant sacrilege capiti nefario in-

A mancipati ac retrusi erant, absolvi fecit, et ita omnibus pariter cum eo exsultantibus pontificalem Deo auspice suscepit consecrationem. Itaque in ipso exordio consecrationis ejus direxit ad ejus beatitudinem suos missos Desiderius Longobardorum rex, id est, Theodocium [Theodoricum] ducem Spoletinum, Tunnonem [Tunnorum] ducem Eburæ regis, et Prandulum vestiarium suum, suasionis per eos mittens verba: sese quasi cum eo in vinculo charitatis velle colligandum. Quibus ita ipse beatissimus pontifex respondit dicens: Ego quidem cum omnibus Christianis pacem cupio habere, etiam et cum eodem Desiderio rege vestro, in ea fœderis pace quæ inter Romanos, Francos et Longobardos confirmata est, studebo permanere. Sed quomodo possum credere eidem regi vestro, in eo quod subtilius mihi sanctæ recordationis prædecessor meus dominus Stephanus papa de fraudulenta ejus fide retulit? inquires quod omnia illi mentitus fuisset, quæ ei in corpus beati Petri jurejurando promisit, pro justitiis sanctæ Dei Ecclesiæ faciendis, et tantummodo per suum inimicum [iniquum] argumentum erui fecit oculos Christophori primicerii et Sergii secundicerii filii ejus, suamque voluntatem de ipsis duobus proceribus Ecclesiæ explevit, unde damnum magis et detrimentum nobis detulit [intulit]. Nam nullum profectum in causis apostolicis impertivit, sed et hoc isdem meus prædecessor pro dilectione qua erga me suum pusillum habuit, mihi retulit, quia dum ad eum postmodum suos missos direxisset, videlicet Anastasium primum defensorem et Gemulum subdiaconum, adhortans eum ut ea quæ præsentialiter beato Petro pollicitus est adimpleret, taliter ei per eosdem missos direxit in responsis: Sufficit apostolico Stephano quia tuli Christophorum et Sergium de medio, qui illi dominabantur, et non illi sit necesse justitias requirendas. Nam certe, si Septembris, indictione quarta, Irene piissima cum filio suo Constantino gloriose imperium divinitus accepit. » Atque ita per imperatricem feminam et viduam, perque Constantinum ejus filium puerum et orphanum, Deus, quod est mirabile, excitatam impietatem, et adversus cunctas ecclesias motam impugnationem compepsit. — His temporibus in Hispania revixit hæresis Nestoriana per Elipandum archiepiscopum Toletanum, qui docebat Christum filium Dei quoad humanitatem esse filium Dei adoptivum, non autem proprium et naturalem: quæ doctrina cum duas personas in Christo constitueret, Nestorianismum inducebat. Anno pontificatus Adriani 13, Paulus Patriarcha Constantinopolitanus abdicato episcopatu, deplorata catholice fidei diuturniore simulatione, publice edixit: « Nisi synodus universalis fiat, et error qui est in medio vestri corrigatur, salutem non habebitis. » Tunc de imaginibus publica disputandi facultas est concessa. Tarasius stemmate clarissimus se in locum Pauli subrogari non prius concessit quam de celebrando in causa imaginum œcumenico concilio promissionem accepisset. Theophanes. Has res Romano pontifici nuntiantes imperatores Augusti, œcumenicam synodum auctoritate apostolica convocari petiverunt et impetrarunt: quæ melius cognosces, lector, ex iis quæ infra notabimus in concilio Nicæno II, verbo *Concilium*. Sev. Bix.

Tunc, inquit Theophanes, sexto Idus

ego ipsum apostolicum non adjuvero, magna perditio super eum eveniet. Quoniam Carolomannus rex Francorum amicus existens prædictorum Christophori et Sergii, paratus est cum suis exercitibus ad vindicandum eorum mortem Romam properandum, ipsumque capiendum pontificem. Ecce qualis est fides Desiderii regis vestri, et cum qua fiducia illi fœderari possimus. Hæc vero eadem beatissimo Adriano præsule prosequente eisdem missis Desiderii regis, illi magis^a confirmabant sub vinculo sacramenti, quod eorum rex omnes justitias, quas antefato domno Stephano papæ non fecerat, eidem præcipuo pontifici et summo pastori perficeret, et in vinculo charitatis insolubili connexionem cum eo fore permansurum. Quorum juramentis credens ejus beatitudo direxit ad eundem Desiderium regem missos suos pro his omnibus perficiendis, scilicet Stephanum notarium regionarium et sacellarium atque Paulum cubicularium, et cætera super^b ista. Quibus egredientibus ab hac Romana urbe et Perusiam conjungentibus [*Forte*, contententibus] conjunxit mandatum^c quod jam fatus Desiderius abstulisset civitatem Faventiam et ducatum Ferrariæ seu Comachium de exarchatu Ravennate, quas sanctæ memoriæ Pippini rex et ejus filii Carolus et Carolomannus excellentissimi reges Francorum et patricii Romanorum beato Petro concedentes obtulerunt. Nec enim duo menses præterierunt quod ipse sanctissimus vir pontificatus culmen adeptus est. Ita idem atrocissimus Desiderius easdem abstulit civitates, constringens ex omni parte civitatem Ravennatum et casales, ac omnia præsidia [prædia] Ravennatia occupans, cunctaque victualia, familias etiam seu peculia ipsorum, vel quæque in ipsis præsiidiis habere videbantur, abstulit. Et dum nulla remansisset spes vivendi neque Leoni archiepiscopo, neque præfatis Ravennatibus in magna angustia et famis inopia positus, direxerunt huc Romam suos missos, scilicet Julianum, Petrum, et Vitalianum tribunos [tribunum], deprecantes cum magno fletu eundem sanctissimum pontificem ut qualiter potuissent eis subveniret, ipsasque decertaret ad recolligendas civitates, asserentes quia, si ipsæ civitates non fuerint restitutæ, vivere nullo modo potuissent [possent]. Tunc ipse almificus pontifex, dum adhuc prænominati ejus missi essent Romæ, per Stephanum sacellarium et Paulum cubicularium super ista ut ad prænominatum pergerent regem, direxit eidem regi suas deprecatorias litteras ut easdem redderet civitates, increpans eum fortiter per sua scripta, cur de promissione illa quam per suos missos pollicendo direxerat, mutatus fuisset, etiam quia justitias beatû Petri juxta quod repromiserat, non reddidit. Insuper et civitates illas quas antecessores ejus beatissimi pontifices domnus Stephanus, Paulus, et isdem Stephanus detinuerunt, abstulisset. Dum vero talia eidem protervo Deside-

A rio antefatus sanctissimus pontifex deprecando, admonendo, et conjurando direxisset, ita illi remisit in responsis, quod nisi prius se cum eo ipse almificus præsul conjungeret ad pariter loquendum, minime easdem redderet civitates. In ipsis vero diebus contigit uxorem et filios quondam Carolomanni Francorum ad eundem regem Longobardorum fugam arripuisse cum Autchario, et nitebatur ipse Desiderius atque inhianter decertabat quatenus ipsi filii ejusdem Carolomanni regnum Francorum assumpsissent [assumerent]. Et ob hoc ipsum sanctissimum præsulem ad se properandum se ducere conabatur ut ipsos antefati Carolomanni filios reges ungeret, cupiens divisionem in regno Francorum immittere, ipsumque beatissimum pontificem a charitate et dilectione excellentissimi Caroli regis Francorum et patricii Romanorum separare, et Romanam urbem cunctamque Italiam sui regni Longobardorum potestati subjugare. Sed, favente Deo, hoc nullo modo potuit impetrare, quoniam, sicut lapis adamas, ita firmus Adrianus exstitit pontifex. Prænominatus siquidem Paulus super ista adhuc apud eundem Desiderium existens, firmiter ei promittebat se ipsum beatissimum papam ad eum deducere dicens: Quod si etiam in ejus pedibus funem me adhibere conveniret, eum qualiter potuero ad tuam deducam præsentiam; sicque factum est, ut eodem Paulo in eodem itinere existente, palam omnibus fieret, qualiter necare fecisset Sergium secundicerium qui cæcus in cellario erat. Et metuens idem sanctissimus præsul, ne ejusmodi nuntium ad aures ipsius personuisset Pauli, et aut ad eundem regem reverteretur, aut etiam in fines Longobardorum ab ipso itinere declinaret, et aliquam malitiam amplius cum eodem Desiderio in finibus Romanorum atque exarchatu Ravennatum perpetraret (dum nimis dilectus illi ac fidelis existebat), ob hoc direxit antefatus sanctissimus papa clam nimisque secreta Leoni archiepiscopo Ravennatum civitatis per Julianum tribunum, ut dum reverteretur ipse Paulus a Desiderio, eum sive in Ravenna, sive in Arimino detinuisset [detineret], quod et factum est. Revertente enim eo ex eodem itinere in Arimino comprehensus atque in custodia est detentus. Tunc isdem beatissimus pontifex cœpit curiose antefati Sergii secundicerii mortem inquirere, convocansque cunctos cellarios, subtilius eos perscrutatur quomodo ipse Sergius ab eodem cellario abstractus fuisset. Qui respondentes dixerunt: quia prima noctis hora veniens Calventinus^d cubicularius cum Tunissione^e presbytero et Leonatio tribuno habitatoribus civitatis Anagninæ, ipse eundem Sergium abstulit, vivente domno Stephano papa ante octo dies quam de hac luce migrasset, et præfatis Campanis illum tradidit. Confestimque deductus est ad medium idem cubicularius, et inquisitus qui illi præcepisset eundem Sergium a præfato abe-

^a Cod. Luc., *magis, ac magis.*

^b Cod. Luc., *tunc super.*

^c Id est *nuntium.*

^d Cod. Luc., *Calvenzulus.*

^e Cod. Luc., *cum Lunissione et sic ubique.*

trahi cellario et prænominatis Campanis tradendum, A respondit a Paulo cubiculario cognomento Aflarta, et Gregorio defensore regionario et Joanne duce germano domini Stephani papæ, atque a Calvulo [Calventino] cubiculario, sibi hoc fuisse præceptum, tradi eisdem Campanis.

Dirigensque idem sanctissimus præsul suos missos in Campaniam in civitatem Anagninam, adduci fecit prædictos Tunissonem [Lavissonem] et Leonatium. Qui præsentati apostolicis obtutibus fortiterque constricti, confessi sunt dicentes, quod a prænominato Paulo cubiculario, et Gregorio defensore regionario, seu Joanne germano præfati domni Stephani papæ, et Calvulo item cubiculario, et Maligno consentaneo, et sæpefati Pauli illius præceptum fuisset, prænominatum Sergium abstollendum ac interficiendum. Protius direxit ipse sanctissimus pontifex cum prænominatis Campanis suos fidelissimos ministros, ut demonstrarent locum ubi ipsum Sergium interfece-
runt atque sepelierunt, et properantes venerunt usque in Merolanam ad arcum depictum quem secus viam ^a, quæ ducit ad ecclesiam sanctæ Dei Genitricis ad Præsepe, ibique juxta eundem arcum aperientes unam sepulchram demonstraverunt corpus illius Sergii repositum, funeque ejus guttur constrictum, atque ictibus totum corpus ejus vulneratum. Unde non dubie est suffocatum ac semivivum fuisse terra obrutum. Quod cernentes universi primates Ecclesiæ, ac judices militiæ, ascendentes unanimiter cum universo populo in Lateranense patriarchium, prostrati apostolicis vestigiis obnixè eundem almficum pontificem deprecati sunt ut vindictam atque emendationem fieri præcepisset de tanto inaudito piaculo, in eo quod præsumpsissent secum ^b hominem sæpius tormentis concrematum crudeliter interficere, quod factum nunquam legitur; asserentes, quia si talis flagitii reatus non expiaretur, nimis ipsa impia temeritatis præsumptio in hac Romana urbe pullularet, assumentes ex hoc audaciam perversi homines, ut tentarent pejora perpetrare. Tunc præfatus sanctissimus præsul precibus ^c judicum universique populi Romani jussit contradere antefatum Calvulum cubicularium et prænominatos Campanos præfecto urbis, ut more homicidarum eos coram universo populo examinaret. Deductique elephantu [e patriarchio præfato] in carcerem publicum, illic coram universo populo examinati sunt.

Sicque ipsi Campani sicut prius, ita et in eadem examinatione confessi sunt. Calvulus vero, obdurans cor suum, vix confessus est ita omnia esse, qui tamen in eodem carcere crudeli morte amisit [emisit] spiritum. Pro vero amputandis tam intolerabilibus flagitii reatibus, missi sunt ipsi Campani Constantinopolim in exsilium.

Post hæc jussit antefatus beatissimus papa abstolli corpora Christophori et prænominati Sergii ejus filii, eaque cum honore in ecclesia beati Petri fecit

^a Cod. Luc., *qui est secus viam.*

^b Cod. Luc., *cæcum.*

sepeliri. Gesta vero examinationis qualiter proprii reatus noxam confessi sunt jam dictus Calvulus cubicularius et prænominati Campani, direxit antefatus almficus pontifex Ravennam, ut eidem Paulo omnia per ordinem relegerentur. Suscipiens vero Leo archiepiscopus Ravennatum eadem gesta, confestim sine auctoritate apostolica tradidit eundem Paulum consulari Ravennatum urbis. Examinatusque coram omnibus Ravennatibus, eadem acta illi relecta sunt, sicque se reum manifestans tanti piaculi, confessus est se perpetrasse noxam. Ita vero idem Paulus examinatus est, quin etiam nec scientia exinde data est præfato sanctissimo pontifici, neque ab archiepiscopo, neque a quibusdam Ravinianis, sed per alios hoc ejus sanctitas agnovit. Dum vero hoc ageretur, cupiens ipse præcipuus pastor et egregius pontifex salvare animam jam dicti Pauli, ne in æternum periret, ascribi fecit suggestionem suam Constantino et Leoni Augustis magnisque imperatoribus significans de ipsius Sergii cæci impia morte, atque deprecans eorum imperialem clementiam ut ad emendationem tanti reatus ipsum Paulum suscipi et in ipsis Græciæ partibus in exsilio mancipatum retineri præcepissent [præciperent].

Direxitque eandem suggestionem ejus ter beato Leoni archiepiscopo, ut ipsum Paulum Constantinopolim in exsilio, sive per Venetias, sive aliunde qualiter potuisset, dirigeret cum præfata apostolica suggestionem. Ipse vero archiepiscopus insidians vehebenter eidem Paulo, adhibuit impiam occasionem, dirigens eidem præcipuo pontifici in responsis: Expedibile non esse eundem Paulum illuc dirigere, in eo quod Desiderius Longobardorum rex filium Mauricii ducis Venetiarum apud se captum detineret, ne ipse Mauricius filium suum cupiens ab eodem rege recipere, eundem Paulum illi vicarium traderet. Ecce qualem occasionem ipse archiepiscopus ecclesiæ Ravennatum callide adhibuit, ut ipsum Paulum extinguere valeret. Sicque remisit ad apostolicam sedem suggestionem illam. Post hæc vero cum ipse sanctissimus præsul direxisset Gregorium sacellarium suum ad Desiderium Longobardorum regem deprecationis atque hortationis causa pro restituendis præfatis ab eo ablatis civitatibus, præcepit ei ut firmiter contestaretur Leonem archiepiscopum quatenus eum conservare studeret Paulum, et cum reverteretur a Ticino, secum eum huc Romam reduceret. Dumque præfatus Gregorius sacellarius in Ravennatum properasset urbem, constanter ac firmiter protestatus est antefatum archiepiscopum et judices Ravinianos ex præceptione apostolica in præsentia Anualdi chartularii tunc ibi existentis civis Romani, qui ibidem missus erat ab apostolica sede, salvum atque incolumem ipsum Paulum reservandum, donec a Ticino reverteretur, asserens sibi fuisse præceptum ab apostolica potestate eum secum Romam deportandum et apostolicis salvum præsentan-

^c Cod. Luc., *inclinatus precibus.*

dum obtutibus. Hæc vero ipsum protestans archiepiscopum, cæptum Ticinum profectus est iter, et continuo prænominatus archiepiscopus accersito consulare Ravennatum civitatis, præcepit ei ipsum interficiendum Paulum. Et dum reversus fuisset sæpefatus sacellarius, Ravennamque conjungeret, invenit prænominatum Paulum jam interfectum, pro quo nimis increpavit archiepiscopum eundem, cur præsumpsisset contra apostolicum præceptum taliter de eodem Paulo agere. Post aliquantos itaque dies propria conscientia idem archiepiscopus tertio ^a direxit prænominato sanctissimo papæ per Julianum tribunum suum missum, deprecans apostolicas sibi dirigi litteras ac consolationis monita, quasi nulla illius putaretur culpa ejusdem ^b Pauli morte, in eo quod sanguis innocentis ultus fuisset. Sed nullo modo potuit ipsum sanctissimum papam ^c pontificem declinare [inclinare], ita illi dirigens in responsis: Quod ipse videat, quid in eodem Paulo operatus est. Nam certe ego animam ejus salvare cupiens, pœnitentiæ eum submitti decreveram. Ideo meum sacellarium direxi huc Romam eum deferendum. Siquidem nominatus Desiderius Longobardorum rex superbix et jactantiæ fastu levatus, qua hora præfatas civitates Exarchatus Ravennatum abstulit, confestim direxit multitudinem exercitus, et occupare fecit fines civitatum, id est Senogalliensis, Monteferreti, Urbini, Eugubii, et cæterarum civitatum Romanorum, plura homicidia, et deprædationes, atque incendia in ipsis finibus perpetrantes. Nam in civitatem Bleranam dirigens generalem exercitum partium Tusciæ, dum ipsi Blerani in fiducia pacis ad recolligendas proprias segetes generaliter cum mulieribus et filiis atque famulis ^d egredierentur, irruerunt repente super eos ipsi Longobardi, et cunctos primates quanti utiliter [qui utiles] in eadem civitate erant interfecerunt, et prædam multam tam de hominibus quam de pecuniis abstulerunt, ferro et igne cuncta in circuitu devastantes. Sed in finibus Romanæ urbis seu et cæterarum civitatum multa mala ac deprædationes idem Desiderius perpetrare jussit, etiam et castrum Utriculum occupare fecit.

Unde sæpius atque sæpius ipse beatissimus præsul tam per obsecrationis litteras quamque per missos eidem Desiderio direxit, deprecans eum ut a tantis malis resipisceret, et eas quas abstulerat civitates redderet. Ille vero non solum easdem quas occupaverat civitates minime reddere est inclinatus, sed nec ab eadem malitia recedere voluit, non cessans crudeliter multa atque intolerabilia mala finibus Romanorum, ut dictum est, ingerere.

Tunc præfatus sanctissimus pontifex accersiri faciens præfatum religiosum abbatem monasterii Sanctæ Dei Genitricis siti in territorio Sabiniensi cum viginti senioribus Dei servis monachis, direxit eos ad eundem Desiderium deprecationis causa. Quibus

A ad eum properantibus, ut ipsi Dei famuli retulerunt, ejus pedibus provoluti coram judicibus Longobardorum cum lacrymis ex persona antefati vicarii beati Petri eum deprecati sunt, ut a tantis malis resipisceret et præfatas quas abstulit civitates beato Petro redderet. Sed nequaquam ejus lapideum cor deflectere valuerunt. Sicque infructuosi ipsi Dei famuli reversi sunt. Dirigens suos ^e missos Desiderius idem ad antefatum beatissimum pontificem, id est Andream referendarium et Stabilem ducem, ut cum eo pariter ad loquendum deberet conjungi, quos suscipiens isdem almificus pastor ita eis respondit, inquit: Sic regi vestro ex mea persona satisfacite, me vobis firmiter coram Deo omnipotente promittente, quia si prædictas civitates beati Petri quas ^B tempore meo abstulit mihi reddiderit, continuo sive Ticini, sive Ravennæ, sive Perusiæ, sive hic Romæ, vel etiam ubi illi placitum fuerit, ad ejus properabo præsentiam, et cum eo pariter me conjungendum atque colloquendum quæ ad salutem populi Dei utrarumque partium respiciunt. Et si forsitan de hoc dubitationem habet, me cum eo minime debere conjungi, postquam ipsas civitates reddiderit, si me cum ipso non conjunxero loquendum, licentiam habeat eas denuo occupandi. Nam si prius ipsas civitates non reddiderit et justitiam nobis minime fecerit, sciat quod pro certo meam nequaquam videbit faciem. Unde ecce sequipedes vestros dirigere studebo meos missos ad eundem vestrum regem, qui easdem recipiant, si reddere voluerit, civitates, et de præsentia qua hora mei missi receptis eisdem civitatibus ad me hoc ipsum nuntiantes reversi fuerint, continuo ad ejus ubi voluerit, ut dictum est, properabo præsentiam ad simul cum eo loquendum. Ipsisque Longobardorum missis properantibus atque ad suum revertentibus regem, direxit ejus ter beatitudo continuo ad eundem Desiderium regem suos missos ad easdem recipiendas civitates, scilicet Pardum, religiosum egumenum [hegumenum, id est] præfectum ^f monasterio beati Sabæ, et Anastasium primum defensorem. Præsentatiq; ejus obtutibus et ipsi pedibus ejus corruentes lacrymis profusis eum deprecantes, ut antedictas redderet civitates, promittentes ei per apostolicam auctoritatem sub jurejurando, quia, si ^D eas reddidisset, statim prænominatus almificus pontifex ad eum properaret proficiscendum ac colloquendum pariter, sed per nullam rationem ejus ferreum pectus et durissimam mentem mollire potuerunt, nihilque recipientes sine effectu reversi sunt. Tamen non desistebat antedictus pontifex suos missos ad eum per hoc ipsum dirigendum [pro hoc ipse ad eum dirigere] tam de sacerdotibus quamque de singulis religiosi habitus ordinibus, sed nihil apud eum impetrare valuerunt. Potius permanens in sua iniquitate, multis civitatibus ac finibus Romanorum inferre faciebat ex omni parte mala, et magnas com-

^a Cod. Luc., *territus*.

^b Cod. Luc., *illi reputaretur culpa de ejusdem*.

^c In cod. Luc. *papam* deest.

^d Cod. Luc., *atque familiis*.

^e Cod. Luc., *sævius suos*.

^f In cod. Luc., *præfectum* deest.

minationes dirigens eidem præcipuo pontifici, se cum universis Longobardorum exercitiis properaturum ad Romanam civitatem constringendam. Pro quo in nimio fletu ipse sanctissimus pontifex cum suo populo positus, portas civitatis Romanæ claudi iussit, et alias ex eis fabricari fecit [muro scilicet claudi]. Et dum in magna angustia ac tribulatione consisteret, necessitate compulsus, direxit suos missos marino itinere cum apostolicis litteris ad excellentissimum Carolum a Deo protectum regem Francorum et patricium Romanorum; deprecans ejus excellentiam, ut sicut suus pater sanctæ memoriæ Pippinus, et ipse succurreret atque subveniret sanctæ Dei Ecclesiæ et afflictæ Romanorum seu exarchatus Ravennatium provinciæ, atque plenarias beati Petri justitias, et abstultas [ablatas] civitates ab eodem Desiderio rege exigeret. At vero dum per nullam occasionis versutiam potuisset idem malignus Desiderius persuadere antefatum sanctissimum pontificem ad se eum deducendum ut antefati Caroli Magni filios reges unxisset, et ipsum almiſſimum pontificem a charitate et dilectione sæpefati christianissimi Caroli Magni regis separare voluisset. Tunc pertinacia et audacia egressus a suo palatio cum Adalgiso proprio filio et exercitu Longobardorum, deferens secum et uxorem et filios sæpedicti quondam Carolomanni, nec non et Auctharium, qui ad eum, ut dictum est, fugam arripuerant, hic vero Romam properare nitebatur, sine scientia antedicti pontificis, dirigens suos missos scilicet prænominatum Andream referendarium et alios duos ex suis iudicibus ejus adventum denuntiantes. Quibus Romam conjungentibus præsentatisque apostolicis obtulibus, tale eis reddidit responsum: Quod nisi ut jam illi promisit, reddiderit beato Petro civitates illas quas sub meo tempore abstulit, et plenariam parti nostræ fecerit justitiam, nullo modo sit illi necesse fatigationem sumendi, quia minime fieri potest me prius cum illo præsentari.

Suscipiens vero idem Desiderius hoc responsum, nequaquam exinde repedavit, sed coeptum Romam carpebat iter. Cujus jam adventum appropinquantem cognoscens sanctissimus ipse præcipuus pastor, aggregans universum populum Tusciæ, Campaniæ, et ducatus Perusini, et aliquantos de civitatibus Pentapoleos, munivit hanc civitatem Romanam, omnesque armati parati erant, ut si ipse rex adveniret, ei fortiter cum Dei auxilio et beati Petri, fulti orationibus prædicti sanctissimi præsulis, illi resistere [*Fors.* resisterent]. Nam ecclesias beati Petri et Pauli exornare [id est, nudare ornatu] fecit ejus sanctitas, et cuncta eorum cimelia et ornatus in hanc civitatem Romanam introduxit, claudi faciens omnes januas ecclesiæ beati Petri, et deintus terris a supponi ac muniri iussit, ut si ipse protervus rex sine licentia et permissu pontificis advenisset, minime aditum in eandem ecclesiam introeundi haberet, nisi brachio forti ad suæ animæ interitum

* Cod. Luc., *serris*.

ipsas confringeret januas. Dumque hæc omnia disposuisset, extemplo facto in scriptis anathematis verbo direxit eidem Desiderio regi tres episcopos, id est, Eustratium Albanensem, Andream Prænestinum, et Theodosium Tiburtinæ civitatis, protestans eum in eodem obligationis exhortationisque verbo, et adjurans per omnia divina mysteria, ut nullo modo in finibus Romanorum sine ejus absolute ingreſſi aut conculcari præsumpsisset [præsumeret], neque ipse, neque quispiam Longobardorum, sed nec Auctharius Francus. Susceptoque eodem obligationis verbo per antefatos episcopos ipse Longobardorum rex illico cum magna reverentia a civitate Viterbiense confusus ad propria reversus est. Post hæc conjunxerunt ad sedem apostolicam missi sæpius dicti Caroli excellentissimi regis Francorum et patricii Romanorum, id est Georgius sanctissimus episcopus, Gulfardus religiosus abbas et consiliarius, seu Albinus deliciosus ipsius rex ^b abstultas [sublatas] civitates et omnes justitias beati Petri reddidisset, sicut false in Franciam dirigebat, asserens se omnia reddidisse.

Et satisfacti sunt præsentialiter nihil ab eo redditum fuisse. Quibus referens idem præcipuus pontifex cuncta quæ gesta erant, eos in Franciam absolvit remeandos, dirigens cum eo suos missos ad præfatum excellentissimum Francorum regem cum apostolicis admonitionum syllabis, adjurans eum fortiter, ut ea quæ beato Petro cum suo genitore sanctæ memoriæ Pippino rege pollicitus est, adimpleret, et redemptionem sanctæ Dei Ecclesiæ perficeret, seu universa quæ abstulta sunt a perfido Longobardorum rege, tam civitates quam reliquas justitias sine [suo] certamine reddere beato Petro principi apostolorum fecisset [faceret]. Ipsi itaque Francorum missi properantes cum apostolicæ sedis missis declinaverunt ad prænominatum Desiderium. Qui et constanter eum deprecantes adhortati sunt, sicut illis a suo rege præceptum exstitit, ut antefatas quas abstulerat civitates pacifice beato Petro redderet, et justitias parti Romanorum fecisset [faceret]. Sed minime quidpiam horum apud eum obtinere valuerunt, asserentem se minime quidpiam redditurum. Accepto itaque responso hoc, reversi sunt ipsi antefati missi Francorum in regionem suam.

Properantes simul et apostolicæ sedis missi, qui subtilius cuncta referentes, et de maligno proposito prænominati Desiderii annuntiantes antefato excellentissimo et a Deo protecto Carolo magno regi, confestim idem mittissimus et revera Christianissimus Carolus Francorum rex direxit eidem Desiderio suos missos, id est deprecans ut easdem quas abstulerat pacifice redderet civitates, et plenarias parti Romanorum faceret justitias. Promittens insuper ei tribui quatuordecim millia auri solidorum, quantitatem in auro et argento. Sed neque deprecationibus, neque muneribus ejus ferocissimum cor flectere

^b Cod. Luc., *Alboinus deliciosus ipsius regis*.

valuit. Nihil enim obtinentes, ipsi missi Francorum ad præfatum suum christianissimum regressi sunt regem. Tunc aggregans ipse a Deo protectus Carolus Magnus rex universam regni sui Francorum exercituum multitudinem, atque ad occupandas clusas ex eodem suo exercitu dirigens, ipse quoque cum plurimis fortissimis bellatoribus Francis per montem Cinisium ^a ad easdem appropinquavit clusas, et remotus in finibus Francorum cum suis exercitibus resedit. Jam dictus vero Desiderius et universa Longobardorum exercituum multitudo ad resistendum fortiter in ipsis clusis assistebant, quas fabricis et diversis maceris curiose munire nisi sunt. At vero qua hora prænominatus Christianissimus Francorum rex ad easdem approximavit clusas, illico denuo suos missos ad præfatum direxit Desiderium, deprecans, sicut pridem, ut quantitatem prædictorum solidorum susciperet rex et easdem pacifice redderet civitates. Sed nequaquam penitus acquiescere maluit, et dum in tanta durtia protervus ipse permaneret rex Desiderius, cupiens antedicti Christianissimus Francorum rex pacifice justitias beati Petri recipere [restituere], direxit eidem Longobardorum regi ut solummodo tres obsides Longobardorum judicum filios illi tradidisset pro ipsis restituendis civitatibus, et continuo sine ulla inferta malitia [inserta militia] aut commisso prælio ad propria cum suis Francorum exercitibus reverteretur. Sed neque sic valuit ejus malignam mentem flectere. Unde omnipotens Deus conspiciens ipsius maligni Desiderii iniquam perfidiam atque intolerabilem proterviam, dum vellent Franci alio die ad propria reverti, misit terrorem et validam trepidationem in cor ejus, vel filii ipsius Adalgisi scilicet et universorum Longobardorum, et eadem nocte, dimissis propriis tentoriis atque omni supellectile, fugam omnes generaliter, nemine eos persequente, arripuerunt. Quod cernentes exercitus Francorum persecuti sunt eos, et plures ex eis interfecerunt. Ipse vero Desiderius quantocius cum suis judicibus velociori cursu fugiens, atque Papiam conjungens, ibidem se cum ipsis suis judicibus et multitudine populi Longobardorum recludi studuit. Et muniens muros ipsius civitatis ad resistendum Francorum exercitibus, et propriam defendendam civitatem cum suis Longobardis se præparavit; Adalgisus [Aldegisus] vero ejus filius assumens secum Autcharium Francum et uxorem, atque filios sepe dicti Carolomanni, in civitatem quæ Verona nuncupatur, pro eo quod fortissima præ omnibus civitatibus Longobardorum esse videretur, ingressus est.

Porro Longobardi reliqui dispersi in proprias reversi sunt civitates. Nam Spoletini et Reatini aliquanti eorum utiles personæ, antequam Desiderius seu Longobardorum ejus exercitus ad clusas pergerent, illi ad beatum Petrum confugium facientes prædicto sanctissimo Adriano papæ tradiderunt, et in fide ipsius principis apostolorum atque prædicti

^a Cod. Luc., *Sinisem.*

A sanctissimi pontificis jurantes more Romanorum tonsurati sunt. Et jam et reliqui ^b omnes ex eodem ducatu Spoletino inhianter desiderabant se tradendum [tradere] in servitio beati Petri sanctæque Romanæ Ecclesiæ. Sed metuentes suum regem nequam ausi sunt perpetrare, unde dum a clusis fugam arripuissent, omnesque exinde de diversis civitatibus ducatus Spoletini reversi essent, confestim generaliter ad præfatum almissum pontificem confluentes advenerunt, ejusque provoluti pedibus obnixè sanctam ipsius ter beatitudinem deprecari sunt, ut eos in servitio beati Petri sanctæque ejus Romanæ Ecclesiæ susciperet et more Romanorum tonsurari faceret.

B Quos suscipiens profectus est cum eis in ecclesiam beati Petri, et omnes unanimiter a magno usque ad parvum sub indiculo [vinculo] sacramenti jurejurando promiserunt eidem Dei apostolo in servitio ejus atque antedicti vicarii ipsius sanctissimi Adriani papæ atque omnium successorum ejus pontificum fideliter permansuros cum filiis et cuncta eorum generatione. Tunc post præstitum sacramentum omnes more Romanorum tonsurati sunt. Et confestim ipse ter beatissimus bonus pastor et pater cum omnibus exultans, constituit eis ducem quem ipsi propria voluntate sibi elegerunt, scilicet Hildeprandum nobilissimum, qui prius cum reliquis ad apostolicam sedem refugium fecerat.

C Et ita Deo annuente prædictum ducatum Spoletinum generaliter suo certamine idem præcipuus pontifex sub jure et potestate beati Petri subjugavit. Sed et omnes habitatores tam ducatus Firmiani, Auximani, et Anconitani, simulque et de Castello Felicitatis [Fulginitis], et ipsis dum a clusis Longobardorum fugientes reversi sunt ad præfatum sanctissimum pontificem concurrentes ejus se ter beatitudini tradiderunt. Præstitoque sacramento in fide et servitio beati Petri atque ejus vicarii antefati almissi Adriani papæ successorumque ejus pontificum fideliter permansuros, more Romanorum tonsurati sunt.

D At vero sæpefatus Christianissimus Carolus Francorum rex movens cum suis generalibus exercitibus, atque Papiam conjungens civitatem, eam ex omni parte circumdans vallavit, dirigensque continuo in Franciam ibidem apud se Papiam adduci fecit suam conjugem excellentissimam Hildegardam reginam et nobilissimos filios. Et dum agnovisset fugam arripuisse in Veronam prænominatum Adalgisum, relinquens plurimam partem ex suis exercitibus Papiæ, ipse quoque cum aliquantis fortissimis Francis in eandem Veronam properavit civitatem. Et dum illic conjunxisset, protinus Autcharius, et uxor, atque filii sæpius nominati Carolomanni, propria voluntate eidem benignissimo Carolo regi se tradiderunt. Eoque recipiens ejus excellentia denuo repedavit Papiam. Qui confestim dirigens cuneos exercituum bellatorum comprehendit diversas civitates Longobardorum ultra Padum constitutas, suæque redegit potestati. Et dum per sex mensium spatium ipse

^b Cod. Luc., *ut etiam et reliqui.*

Francorum rex Papiæ demoraretur in obsessione ipsius civitatis, magnum desiderium habens ad limina apostolorum properandi, considerans quod et sacratissima paschalis festivitas appropinquasset, tunc abstollens secum diversos episcopos, abbates etiam et iudices, duces nempe et graphiones cum plurimis exercitibus, hic Romam per Tusciæ partes properavit, ita festinanter adveniens, ut in ipso sabbato sancto se liminibus præsentaret apostolicis. Cujus adventum audiens antedictus beatissimus Adrianus papa, quod sic repente ipse Francorum advenisset rex, in magno stupore et exstasi deductus, direxit in ejus occursum universos iudices ad fere triginta millia ab hac Romana urbe in locum, qui vocatur Novas, ubi eum cum bandora^a susceperunt.

Et dum appropinquasset fere uno milliario a Romana urbe, direxit universas scholas militiæ una cum patronis, simulque et pueris qui ad discendas litteras pergebant, deportantes omnes ramos palmarum atque olivarum; laudesque omnes canentes cum acclamationum earundem laudum vocibus ipsum Francorum susceperunt regem. Obviam illi ejus sanctitas dirigens venerandas cruces, id est signa, sicut mos est ad exarchum, aut patricium suscipiendum, eum cum ingenti honore suscipi fecit. Ipse vero a Deo institutus benignissimus Carolus magnus Francorum rex et patricius Romanorum qua hora easdem sacratissimas cruces ac signa sibi obviam advenisse conspexit, descendens de equo quo sedebat, ita cum suis iudicibus ad beatum Petrum pedestris properare studuit. Quod quidem alfmicus antedictus pontifex diluculo surgens in eodem sabbato sancto cum universo clero et populo Romano ad beatum Petrum properavit ad suscipiendum eundem Francorum regem, in gradibus ipsius apostolicæ aulae et eum cum clero suo præstolatus est.

Conjuncte vero eodem excellentissimo ac benignissimo Carolo rege, omnes gradus sigillatim ejusdem sacratissimæ beati Petri Ecclesiæ deosculatus est, et ita usque ad prænominatum pervenit pontificem, ubi in atrio super gradus juxta fores ecclesiæ assistebat. Eoque suscepto mutuo se amplectentes, tenuit isdem Christianissimus Carolus rex dexteram manum antedicti pontificis. Et ita in eandem venerandam aulam beati Petri principis apostolorum ingressi sunt, laudem Deo et ejus excellentiæ decantantes, universus clerus et cuncti religiosi Dei famuli extensa voce acclamantes: *Benedictus qui venit in nomine Domini*, etc. Sicque cum eodem pontifice ipse Francorum rex, simulque et omnes episcopi, abbates, et iudices, et universi Franci qui cum eo advenerant ad confessionem beati Petri appropinquantes, seseque proni ibidem prosternentes, Deo nostro omnipotenti et eidem apostolorum principi propria reddiderunt vota, glorificantes divinam potentiam in eo quod talem per interventionem suffragia ejusdem principis apostolorum concedere jussit

^a Bandora est militare signum.

^b Cod. Luc., *quousque*.

A victoriam. Expletâ vero eadem oratione, obnixè deprecatus est idem Francorum rex antedictum alfmicum pontificem, illi licentiam tribui Romam ingrediendi ad sua orationum vota per diversas Dei ecclesiâ persolvenda. Et descendentes pariter ad corpus beati Petri tam ipse sanctissimus papa quamque antefatus excellentissimus Francorum rex cum iudicibus Romanorum et Francorum, seque mutuo per sacramentum munientes, ingressus est Romam continuo cum eodem pontifice ipse Francorum rex cum suis iudicibus et populo in eodem sabbato sancto.

Et in basilica Salvatoris juxta Lateranis [Lateranum] pariter ingressi ibidem ipse excellentissimus rex cum omnibus suis quoque^b sancti baptismatis sacramentum antedictus ter beatissimus pontifex celebravit. Et ita postmodum ad beatum Petrum ipse beatissimus repedavit rex.

Alio vero die illucescente Dominico sancto, in ipsa sacratissima paschali festivitate direxit diluculo ipse sanctissimus præsul cunctos iudices et universa o:sequia militiæ ad eundem regem, et cum magno honore eum suscipientes in ecclesia Sanctæ Dei Genitricis ad Præsepe, properavit cum omnibus qui cum eo advenerant Francis. Et post missarum solemnia celebrata perrexit cum prænominato pontifice Lateranense patriarchium, illicque ad mensam apostolicam pariter epulati sunt. Alio vero die secunda feria simill modo in ecclesia beati Petri more solito ipse conspicuus pater et egregius pontifex missarum solemnia celebrans, Deo omnipotenti et præfato Carolo excellentissimo regi Francorum et patricio Romanorum laudes reddere fecit. Tertia vero die^c, juxta ut mos est, in ecclesia beati Pauli apostoli missas eidem regi fecit. At vero quarta feria egressus prænominatus pontifex cum suis iudicibus tam cleri quamque militiæ in ecclesia beati Petri apostoli pariterque cum eodem rege se ad loquendum conjungens, constanter eum deprecatus est, atque admonuit, et paterno affectu adhortari studuit, ut promissionem quam ejus sanctæ memoriæ genitor Pippinus rex et ipse præcellentissimus Carolus cum suo germano Carolomanno atque omnibus iudicibus Francis fecerant beato Petro et ejus vicario sanctæ memoriæ domno Stephano juniore papæ, quando in Franciam perrexit pro concedendis diversis civitatibus ac territoriis istius Italiæ provinciæ, et contradendis beato Petro ejusque omnibus vicariis in perpetuum possidendis, adimpleret in omnibus; cumque ipsam promissionem, quæ in Francia in loco qui vocatur Carisiacus facta est, sibi relegi fecisset, complacuerunt illi et ejus iudicibus omnia quæ ibidem erant adnexa, et propria voluntate, hono ac libenti animo aliam donationis promissionem ad instar anterioris, ipse antedictus præcellentissimus et revera Christianissimus Carolus Francorum rex ascribi jussit per Etherium religiosum ac prudentissimum capellanum et notarium suum, ubi concessit easdem civitates et

^c Cod. Luc., *Tertia feria vero die*.

territoria Leato Petro, easque præfato pontifici contradi spondit, per designationem confinium, sicut in eadem donatione continere monstratur, id est a Lunis cum insula Corsica, deinde in Suriano, deinde in monte Bardone, id est, in [inde in] Verceto, deinde in Parma, deinde in Regio, et exinde in Mantua, atque monte [ponte] Silicis, simulque et universum exarchatum Ravennatum sicut antiquitus erat, atque provincias Venetiarum, et Histriam, nec non et cunctum ducatum Spoletinum et Beneventanum.

Factaque eadem donatione, et propria sua manu ipse Christianissimus Francorum rex eam corroborans, universos episcopos, abbates, duces, etiam et graphiones in ea ascribi [eam subscribere] fecit. Quam prius super altare beati Petri, et postmodum intus in sancta ejus confessione ponentes tam ipse Francorum rex quamque ejus iudices beato Petro et ejus vicario sanctissimo Adriano papæ, sub terribili sacramento sese omnia conservaturos quæ in eadem donatione continentur promittentes tradiderunt. Apparem [id est exemplar] ipsius a donationis per eundem Etherium ascribi faciens ipse Christianissimus rex Francorum, intus super corpus beati Petri subtus evangelia quæ ibidem osculantur, pro firmissima cautela et æterna nominis sui ac regni Francorum memoria, propriis suis manibus posuit. Aliaque ejusdem donationis exempla per scriniarium hujus sanctæ nostræ ecclesiæ descripta ejus excellentia secum deportavit. Reversusque cum suis exercitibus Ticinum, ipse excellentissimus Francorum rex fortiterque debellans atque obsidens civitatem Papiam, dum ira Dei super omnes Longobardos qui in eadem civitate erant grassaretur atque sæviret, et plures de languoribus seu mortalitatis clade defecissent, ita Dei nutu eandem civitatem, simulque et Desiderium Longobardorum regem, atque cunctos qui cum eo erant, ipse excellentissimus Francorum rex comprehendit, et suæ potestati cunctum regnum Longobardorum subjugavit. Præfatum vero Desiderium Longobardorum regem et ejus conjugem secum in Franciam deportavit.

Erat enim sæpefatus beatissimus pontifex amator ecclesiarum ^b. Hic enim coangelicus vir fecit in ecclesia beati Petri apostoli vestem miræ pulchritudinis ex auro et gemmis habentem præfiguratam historiam, qualiter beatus Petrus a vinculis per angelum ereptus est. Item in eadem basilica ab introitu de Rugas usque ad confessionem pavementum vestivit de argento purissimo, quod pensat libras centum quinquaginta. Fecit etiam in eadem ipsa basilica beati Petri juxta januas majores argenteas cortinas miræ magnitudinis de palliis stauracin seu quadrapolis. Nam et per universos arcus ejusdem apostolorum principis basilicæ de palliis Tyriis atque fun-

^a datis fecit vela numero sexaginta quinque. Denique ejus beatitudo fecit et pharum majorem in eadem beati Petri ecclesia in tyrum crucis, qui pendet ante presbyterium habentem candelas mille trecentas et septuaginta ^c. Et constituit ut quatuor vicibus in anno ipsum pharum accendatur, id est in Nativitate Domini, in Pascha, in natali apostolorum, et in natali pontificis. Itemque præfatus sanctissimus præsul fecit in ea basilica calicem fundatum argenteum pensantem libras quinque, quem et posuit in presbyterio pro eo qui perierat temporibus domni Pauli papæ. Nam et in ecclesia beati Andreæ apostoli sita juxta eandem beati Petri apostoli ecclesiam, ciborium noviter ex argento mundissimo ipse ter beatissimus pontifex fecit, qui pensat libras centum ^b triginta quinque. Itaque et in ecclesia beati Pauli apostoli investivit corpus ejusdem doctoris mundi ex laminis argenteis pensantibus libras triginta.

Quas addidit idem sanctissimus præsul, quoniam argentum illud quod primitus erat nimis confractum existebat. Item fecit in eadem basilica beati Pauli apostoli cortinam majorem juxta januas principales ex palliis quadrapolis ad instar cortinæ quam in ecclesia beati Petri fecit. Sed et aliam cortinam majorem fecit ex palliis quadrapolis, quæ pendet sub arcu majore juxta altare; etiam et per diversos arcus ipsius ecclesiæ ex palliis quadrapolis fecit vela numero septuaginta. Atrium vero ipsius beati Pauli ecclesiæ, quod antea ^d desolatum existebat, ubi ^c ^e ^f ^g ^h ⁱ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z ^{aa} ^{ab} ^{ac} ^{ad} ^{ae} ^{af} ^{ag} ^{ah} ^{ai} ^{aj} ^{ak} ^{al} ^{am} ^{an} ^{ao} ^{ap} ^{aq} ^{ar} ^{as} ^{at} ^{au} ^{av} ^{aw} ^{ax} ^{ay} ^{az} ^{ba} ^{bb} ^{bc} ^{bd} ^{be} ^{bf} ^{bg} ^{bh} ^{bi} ^{bj} ^{bk} ^{bl} ^{bm} ^{bn} ^{bo} ^{bp} ^{bq} ^{br} ^{bs} ^{bt} ^{bu} ^{bv} ^{bw} ^{bx} ^{by} ^{bz} ^{ca} ^{cb} ^{cc} ^{cd} ^{ce} ^{cf} ^{cg} ^{ch} ^{ci} ^{cj} ^{ck} ^{cl} ^{cm} ^{cn} ^{co} ^{cp} ^{cq} ^{cr} ^{cs} ^{ct} ^{cu} ^{cv} ^{cw} ^{cx} ^{cy} ^{cz} ^{da} ^{db} ^{dc} ^{dd} ^{de} ^{df} ^{dg} ^{dh} ^{di} ^{dj} ^{dk} ^{dl} ^{dm} ^{dn} ^{do} ^{dp} ^{dq} ^{dr} ^{ds} ^{dt} ^{du} ^{dv} ^{dw} ^{dx} ^{dy} ^{dz} ^{ea} ^{eb} ^{ec} ^{ed} ^{ee} ^{ef} ^{eg} ^{eh} ^{ei} ^{ej} ^{ek} ^{el} ^{em} ^{en} ^{eo} ^{ep} ^{eq} ^{er} ^{es} ^{et} ^{eu} ^{ev} ^{ew} ^{ex} ^{ey} ^{ez} ^{fa} ^{fb} ^{fc} ^{fd} ^{fe} ^{ff} ^{fg} ^{fh} ^{fi} ^{fj} ^{fk} ^{fl} ^{fm} ^{fn} ^{fo} ^{fp} ^{fq} ^{fr} ^{fs} ^{ft} ^{fu} ^{fv} ^{fw} ^{fx} ^{fy} ^{fz} ^{ga} ^{gb} ^{gc} ^{gd} ^{ge} ^{gf} ^{gg} ^{gh} ^{gi} ^{gj} ^{gk} ^{gl} ^{gm} ^{gn} ^{go} ^{gp} ^{gq} ^{gr} ^{gs} ^{gt} ^{gu} ^{gv} ^{gw} ^{gx} ^{gy} ^{gz} ^{ha} ^{hb} ^{hc} ^{hd} ^{he} ^{hf} ^{hg} ^{hh} ^{hi} ^{hj} ^{hk} ^{hl} ^{hm} ^{hn} ^{ho} ^{hp} ^{hq} ^{hr} ^{hs} ^{ht} ^{hu} ^{hv} ^{hw} ^{hx} ^{hy} ^{hz} ^{ia} ^{ib} ^{ic} ^{id} ^{ie} ^{if} ^{ig} ^{ih} ⁱⁱ ^{ij} ^{ik} ^{il} ^{im} ⁱⁿ ^{io} ^{ip} ^{iq} ^{ir} ^{is} ^{it} ^{iu} ^{iv} ^{iw} ^{ix} ^{iy} ^{iz} ^{ja} ^{jb} ^{jc} ^{jd} ^{je} ^{jf} ^{jj} ^{jh} ^{ji} ^{jj} ^{jk} ^{jl} ^{jm} ^{jn} ^{jo} ^{jp} ^{jq} ^{jr} ^{js} ^{jt} ^{ju} ^{jv} ^{jw} ^{jx} ^{ky} ^{kz} ^{la} ^{lb} ^{lc} ^{ld} ^{le} ^{lf} ^{lg} ^{lh} ^{li} ^{lj} ^{lk} ^{ll} ^{lm} ^{ln} ^{lo} ^{lp} ^{lq} ^{lr} ^{ls} ^{lt} ^{lu} ^{lv} ^{lw} ^{lx} ^{ly} ^{lz} ^{ma} ^{mb} ^{mc} ^{md} ^{me} ^{mf} ^{mg} ^{mh} ^{mi} ^{mj} ^{mk} ^{ml} ^{mm} ^{mn} ^{mo} ^{mp} ^{mq} ^{mr} ^{ms} ^{mt} ^{mu} ^{mv} ^{mw} ^{mx} ^{my} ^{mz} ^{na} ^{nb} ^{nc} nd ^{ne} ^{nf} ^{ng} ^{nh} ⁿⁱ ^{nj} ^{nk} ^{nl} ^{nm} ⁿⁿ ^{no} ^{np} ^{nq} ^{nr} ^{ns} ^{nt} ^{nu} ^{nv} ^{nw} ^{nx} ^{ny} ^{nz} ^{oa} ^{ob} ^{oc} ^{od} ^{oe} ^{of} ^{og} ^{oh} ^{oi} ^{oj} ^{ok} ^{ol} ^{om} ^{on} ^{oo} ^{op} ^{oq} ^{or} ^{os} ^{ot} ^{ou} ^{ov} ^{ow} ^{ox} ^{oy} ^{oz} ^{pa} ^{pb} ^{pc} ^{pd} ^{pe} ^{pf} ^{pg} ^{ph} ^{pi} ^{pj} ^{pk} ^{pl} ^{pm} ^{pn} ^{po} ^{pp} ^{pq} ^{pr} ^{ps} ^{pt} ^{pu} ^{pv} ^{pw} ^{px} ^{py} ^{pz} ^{qa} ^{qb} ^{qc} ^{qd} ^{qe} ^{qf} ^{qg} ^{qh} ^{qi} ^{qj} ^{qk} ^{ql} ^{qm} ^{qn} ^{qo} ^{qp} ^{qq} ^{qr} ^{qs} ^{qt} ^{qu} ^{qv} ^{qw} ^{qx} ^{qy} ^{qz} ^{ra} ^{rb} ^{rc} rd ^{re} ^{rf} ^{rg} ^{rh} ^{ri} ^{rj} ^{rk} ^{rl} ^{rm} ^{rn} ^{ro} ^{rp} ^{rq} ^{rr} ^{rs} ^{rt} ^{ru} ^{rv} ^{rw} ^{rx} ^{ry} ^{rz} ^{sa} ^{sb} ^{sc} ^{sd} ^{se} ^{sf} ^{sg} ^{sh} ^{si} ^{sj} ^{sk} ^{sl} sm ^{sn} ^{so} ^{sp} ^{sq} ^{sr} ^{ss} st ^{su} ^{sv} ^{sw} ^{sx} ^{sy} ^{sz} ^{ta} ^{tb} ^{tc} ^{td} ^{te} ^{tf} ^{tg} th ^{ti} ^{tj} ^{tk} ^{tl} tm ^{tn} ^{to} ^{tp} ^{tq} ^{tr} ^{ts} ^{tt} ^{tu} ^{tv} ^{tw} ^{tx} ^{ty} ^{tz} ^{ua} ^{ub} ^{uc} ^{ud} ^{ue} ^{uf} ^{ug} ^{uh} ^{ui} ^{uj} ^{uk} ^{ul} ^{um} ^{un} ^{uo} ^{up} ^{uq} ^{ur} ^{us} ^{ut} ^{uu} ^{uv} ^{uw} ^{ux} ^{uy} ^{uz} ^{va} ^{vb} ^{vc} ^{vd} ^{ve} ^{vf} ^{vg} ^{vh} ^{vi} ^{vj} ^{vk} ^{vl} ^{vm} ^{vn} ^{vo} ^{vp} ^{vq} ^{vr} ^{vs} ^{vt} ^{vu} ^{vv} ^{vw} ^{vx} ^{vy} ^{vz} ^{wa} ^{wb} ^{wc} ^{wd} ^{we} ^{wf} ^{wg} ^{wh} ^{wi} ^{wj} ^{wk} ^{wl} ^{wm} ^{wn} ^{wo} ^{wp} ^{wq} ^{wr} ^{ws} ^{wt} ^{wu} ^{wv} ^{ww} ^{wx} ^{wy} ^{wz} ^{xa} ^{xb} ^{xc} ^{xd} ^{xe} ^{xf} ^{xg} ^{xh} ^{xi} ^{xj} ^{xk} ^{xl} ^{xm} ^{xn} ^{xo} ^{xp} ^{xq} ^{xr} ^{xs} ^{xt} ^{xu} ^{xv} ^{xw} ^{xa} ^{xb} ^{xc} ^{xd} ^{xe} ^{xf} ^{xg} ^{xh} ^{xi} ^{xj} ^{xk} ^{xl} ^{xm} ^{xn} ^{xo} ^{xp} ^{xq} ^{xr} ^{xs} ^{xt} ^{xu} ^{xv} ^{xw} ^{ya} ^{yb} ^{yc} ^{yd} ^{ye} ^{yf} ^{yg} ^{yh} ^{yi} ^{yj} ^{yk} ^{yl} ^{ym} ^{yn} ^{yo} ^{yp} ^{yq} ^{yr} ^{ys} ^{yt} ^{yu} ^{yv} ^{yw} ^{ya} ^{yb} ^{yc} ^{yd} ^{ye} ^{yf} ^{yg} ^{yh} ^{yi} ^{yj} ^{yk} ^{yl} ^{ym} ^{yn} ^{yo} ^{yp} ^{yq} ^{yr} ^{ys} ^{yt} ^{yu} ^{yv} ^{yw} ^{za} ^{zb} ^{zc} ^{zd} ^{ze} ^{zf} ^{zg} ^{zh} ^{zi} ^{zj} ^{zk} ^{zl} ^{zm} ^{zn} ^{zo} ^{zp} ^{zq} ^{zr} ^{zs} ^{zt} ^{zu} ^{zv} ^{zw} ^{zx} ^{zy} ^{zz} ^{aa} ^{ab} ^{ac} ^{ad} ^{ae} ^{af} ^{ag} ^{ah} ^{ai} ^{aj} ^{ak} ^{al} ^{am} ^{an} ^{ao} ^{ap} ^{aq} ^{ar} ^{as} ^{at} ^{au} ^{av} ^{aw} ^{ax} ^{ay} ^{az} ^{ba} ^{bb} ^{bc} ^{bd} ^{be} ^{bf} ^{bg} ^{bh} ^{bi} ^{bj} ^{bk} ^{bl} ^{bm} ^{bn} ^{bo} ^{bp} ^{bq} ^{br} ^{bs} ^{bt} ^{bu} ^{bv} ^{bw} ^{bx} ^{by} ^{bz} ^{ca} ^{cb} ^{cc} ^{cd} ^{ce} ^{cf} ^{cg} ^{ch} ^{ci} ^{cj} ^{ck} ^{cl} ^{cm} ^{cn} ^{co} ^{cp} ^{cq} ^{cr} ^{cs} ^{ct} ^{cu} ^{cv} ^{cw} ^{cx} ^{cy} ^{cz} ^{da} ^{db} ^{dc} ^{dd} ^{de} ^{df} ^{dg} ^{dh} ^{di} ^{dj} ^{dk} ^{dl} ^{dm} ^{dn} ^{do} ^{dp} ^{dq} ^{dr} ^{ds} ^{dt} ^{du} ^{dv} ^{dw} ^{dx} ^{dy} ^{dz} ^{ea} ^{eb} ^{ec} ^{ed} ^{ee} ^{ef} ^{eg} ^{eh} ^{ei} ^{ej} ^{ek} ^{el} ^{em} ^{en} ^{eo} ^{ep} ^{eq} ^{er} ^{es} ^{et} ^{eu} ^{ev} ^{ew} ^{ex} ^{ey} ^{ez} ^{fa} ^{fb} ^{fc} ^{fd} ^{fe} ^{ff} ^{fg} ^{fh} ^{fi} ^{fj} ^{fk} ^{fl} ^{fm} ^{fn} ^{fo} ^{fp} ^{fq} ^{fr} ^{fs} ^{ft} ^{fu} ^{fv} ^{fw} ^{fx} ^{fy} ^{fz} ^{ga} ^{gb} ^{gc} ^{gd} ^{ge} ^{gf} ^{gg} ^{gh} ^{gi} ^{gj} ^{gk} ^{gl} ^{gm} ^{gn} ^{go} ^{gp} ^{gq} ^{gr} ^{gs} ^{gt} ^{gu} ^{gv} ^{gw} ^{gx} ^{gy} ^{gz} ^{ha} ^{hb} ^{hc} ^{hd} ^{he} ^{hf} ^{hg} ^{hh} ^{hi} ^{hj} ^{hk} ^{hl} ^{hm} ^{hn} ^{ho} ^{hp} ^{hq} ^{hr} ^{hs} ^{ht} ^{hu} ^{hv} ^{hw} ^{hx} ^{hy} ^{hz} ^{ia} ^{ib} ^{ic} ^{id} ^{ie} ^{if} ^{ig} ^{ih} ⁱⁱ ^{ij} ^{ik} ^{il} ^{im} ⁱⁿ ^{io} ^{ip} ^{iq} ^{ir} ^{is} ^{it} ^{iu} ^{iv} ^{iw} ^{ix} ^{iy} ^{iz} ^{ja} ^{jb} ^{jc} ^{jd} ^{je} ^{jf} ^{jj} ^{jh} ^{ji} ^{jj} ^{jk} ^{jl} ^{jm} ^{jn} ^{jo} ^{jp} ^{jq} ^{jr} ^{js} ^{jt} ^{ju} ^{jv} ^{jw} ^{jx} ^{ky} ^{kz} ^{la} ^{lb} ^{lc} ^{ld} ^{le} ^{lf} ^{lg} ^{lh} ^{li} ^{lj} ^{lk} ^{ll} ^{lm} ^{ln} ^{lo} ^{lp} ^{lq} ^{lr} ^{ls} ^{lt} ^{lu} ^{lv} ^{lw} ^{lx} ^{ly} ^{lz} ^{ma} ^{mb} ^{mc} ^{md} ^{me} ^{mf} ^{mg} ^{mh} ^{mi} ^{mj} ^{mk} ^{ml} ^{mm} ^{mn} ^{mo} ^{mp} ^{mq} ^{mr} ^{ms} ^{mt} ^{mu} ^{mv} ^{mw} ^{mx} ^{my} ^{mz} ^{na} ^{nb} ^{nc} nd ^{ne} ^{nf} ^{ng} ^{nh} ⁿⁱ ^{nj} ^{nk} ^{nl} ^{nm} ⁿⁿ ^{no} ^{np} ^{nq} ^{nr} ^{ns} ^{nt} ^{nu} ^{nv} ^{nw} ^{nx} ^{ny} ^{nz} ^{oa} ^{ob} ^{oc} ^{od} ^{oe} ^{of} ^{og} ^{oh} ^{oi} ^{oj} ^{ok} ^{ol} ^{om} ^{on} ^{oo} ^{op} ^{oq} ^{or} ^{os} ^{ot} ^{ou} ^{ov} ^{ow} ^{ox} ^{oy} ^{oz} ^{pa} ^{pb} ^{pc} ^{pd} ^{pe} ^{pf} ^{pg} ^{ph} ^{pi} ^{pj} ^{pk} ^{pl} ^{pm} ^{pn} ^{po} ^{pp} ^{pq} ^{pr} ^{ps} ^{pt} ^{pu} ^{pv} ^{pw} ^{px} ^{py} ^{pz} ^{qa} ^{qb} ^{qc} ^{qd} ^{qe} ^{qf} ^{qg} ^{qh} ^{qi} ^{qj} ^{qk} ^{ql} ^{qm} ^{qn} ^{qo} ^{qp} ^{qq} ^{qr} ^{qs} ^{qt} ^{qu} ^{qv} ^{qw} ^{qx} ^{qy} ^{qz} ^{ra} ^{rb} ^{rc} rd ^{re} ^{rf} ^{rg} ^{rh} ^{ri} ^{rj} ^{rk} ^{rl} ^{rm} ^{rn} ^{ro} ^{rp} ^{rq} ^{rr} ^{rs} ^{rt} ^{ru} ^{rv} ^{rw} ^{rx} ^{ry} ^{rz} ^{sa} ^{sb} ^{sc} ^{sd} ^{se} ^{sf} ^{sg} ^{sh} ^{si} ^{sj} ^{sk} ^{sl} sm ^{sn} ^{so} ^{sp} ^{sq} ^{sr} ^{ss} st ^{su} ^{sv} ^{sw} ^{sx} ^{sy} ^{sz} ^{ta} ^{tb} ^{tc} ^{td} ^{te} ^{tf} ^{tg} th ^{ti} ^{tj} ^{tk} ^{tl} tm ^{tn} ^{to} ^{tp} ^{tq} ^{tr} ^{ts} ^{tt} ^{tu} ^{tv} ^{tw} ^{tx} ^{ty} ^{tz} ^{ua} ^{ub} ^{uc} ^{ud} ^{ue} ^{uf} ^{ug} ^{uh} ^{ui} ^{uj} ^{uk} ^{ul} ^{um} ^{un} ^{uo} ^{up} ^{uq} ^{ur} ^{us} ^{ut} ^{uu} ^{uv} ^{uw} ^{ux} ^{uy} ^{uz} ^{va} ^{vb} ^{vc} ^{vd} ^{ve} ^{vf} ^{vg} ^{vh} ^{vi} ^{vj} ^{vk} ^{vl} ^{vm} ^{vn} ^{vo} ^{vp} ^{vq} ^{vr} ^{vs} ^{vt} ^{vu} ^{vv} ^{vw} ^{vx} ^{vy} ^{vz} ^{wa} ^{wb} ^{wc} ^{wd} ^{we} ^{wf} ^{wg} ^{wh} ^{wi} ^{wj} ^{wk} ^{wl} ^{wm} ^{wn} ^{wo} ^{wp} ^{wq} ^{wr} ^{ws} ^{wt} ^{wu} ^{wv} ^{ww} ^{wx} ^{wy} ^{wz} ^{xa} ^{xb} ^{xc} ^{xd} ^{xe} ^{xf} ^{xg} ^{xh} ^{xi} ^{xj} ^{xk} ^{xl} ^{xm} ^{xn} ^{xo} ^{xp} ^{xq} ^{xr} ^{xs} ^{xt} ^{xu} ^{xv} ^{xw} ^{xa} ^{xb} ^{xc} ^{xd} ^{xe} ^{xf} ^{xg} ^{xh} ^{xi} ^{xj} ^{xk} ^{xl} ^{xm} ^{xn} ^{xo} ^{xp} ^{xq} ^{xr} ^{xs} ^{xt} ^{xu} ^{xv} ^{xw} ^{ya} ^{yb} ^{yc} ^{yd} ^{ye} ^{yf} ^{yg} ^{yh} ^{yi} ^{yj} ^{yk} ^{yl} ^{ym} ^{yn} ^{yo} ^{yp} ^{yq} ^{yr} ^{ys} ^{yt} ^{yu} ^{yv} ^{yw} ^{ya} ^{yb} ^{yc} ^{yd} ^{ye} ^{yf} ^{yg} ^{yh} ^{yi} ^{yj} ^{yk} ^{yl} ^{ym} ^{yn} ^{yo} ^{yp} ^{yq} ^{yr} ^{ys} ^{yt} ^{yu} ^{yv} ^{yw} ^{za} ^{zb} ^{zc} ^{zd} ^{ze} ^{zf} ^{zg} ^{zh} ^{zi} ^{zj} ^{zk} ^{zl} ^{zm} ^{zn} ^{zo} ^{zp} ^{zq} ^{zr} ^{zs} ^{zt} ^{zu} ^{zv} ^{zw} ^{zx} ^{zy} ^{zz} ^{aa} ^{ab} ^{ac} ^{ad} ^{ae} ^{af} ^{ag} ^{ah} ^{ai} ^{aj} ^{ak} ^{al} ^{am} ^{an} ^{ao} ^{ap} ^{aq} ^{ar} ^{as} ^{at} ^{au} ^{av} ^{aw} ^{ax} ^{ay} ^{az} ^{ba} ^{bb} ^{bc} ^{bd} ^{be} ^{bf} ^{bg} ^{bh} ^{bi} ^{bj} ^{bk} ^{bl} ^{bm} ^{bn} ^{bo} ^{bp} ^{bq} ^{br} ^{bs} ^{bt} ^{bu} ^{bv} ^{bw} ^{bx} ^{by} ^{bz} ^{ca} ^{cb} ^{cc} ^{cd} ^{ce} ^{cf} ^{cg} ^{ch} ^{ci} ^{cj} ^{ck} ^{cl} ^{cm} ^{cn} ^{co} ^{cp} ^{cq} ^{cr} ^{cs} ^{ct} ^{cu} ^{cv} ^{cw} ^{cx} ^{cy} ^{cz} ^{da} ^{db} ^{dc} ^{dd} ^{de} ^{df} ^{dg} ^{dh} ^{di} ^{dj} ^{dk} ^{dl} ^{dm} ^{dn} ^{do} ^{dp} ^{dq} ^{dr} ^{ds} ^{dt} ^{du} ^{dv} ^{dw} ^{dx} ^{dy} ^{dz} ^{ea} ^{eb} ^{ec} ^{ed} ^{ee} ^{ef} ^{eg} ^{eh} ^{ei} ^{ej} ^{ek} ^{el} ^{em} ^{en} ^{eo} ^{ep} ^{eq} ^{er} ^{es} ^{et} ^{eu} ^{ev} ^{ew} ^{ex} ^{ey} ^{ez} ^{fa} ^{fb} ^{fc} ^{fd} ^{fe} ^{ff} ^{fg} ^{fh} ^{fi} ^{fj} ^{fk} ^{fl} ^{fm} ^{fn} ^{fo} ^{fp} ^{fq} ^{fr} ^{fs} ^{ft}

beati Valentini simili modo fecit vestem de stauracin In basilica beati Pancratii aliam simili modo de stauracin fecit vestem. In ecclesia vero beati Marci, cujus tectum jam vetustate positum vicinum ruinæ existebat, depositis vetustissimis trabibus, et aliis impositis noviter^a ipsum testum, atque porticus in circuitu fecit, eandemque ecclesiam restauravit^b. Arcus vero tres^c, qui vetustissimi erant, addens idem beatissimus pontifex argenti librarum duodecim, noviter fecit. Fecit etiam in eadem ecclesia super altari majore vestem de stauracin, sed et per diversos arcusejusdem ecclesiæ ex palliis quadrapolis fecit numero vela viginti septem, simulque et coronam ex eisdem^d palliis quadrapolis, quæ pendet sub trabe, fecit.

Tectum vero basilicæ beati Laurentii . . . ad Taurellum^e, dum nimis vetustissimum inerat, omnes ejus trabes novas ibidem posuit, illudque restauravit. Simulque et vestem de quadrapulo super altare ejusdem ecclesiæ fecit atque obtulit. Basilica vero beati Felicis posita in princis, quæ in ruina erat et tectum ejus distectum existebat, facto eodem tecto noviter ipsam ecclesiam renovavit, et vestem super altare ejusdem ecclesiæ de quadrapolis faciens obtulit. Renovavit etiam et tectum basilicæ sancti Laurentii quam Damasi vocant, ubi et vestem super ejus altare de stauracin, simulque et aliam vestem de post altare fecit, ubi requiescit corpus sancti Damasi. Basilicæ itaque apostolorum in via Lata porticus in circuitu renovavit, quas antea initiaverat ejus prædecessor dominus Paulus papa et non expleverat, omnia Deo propitio præfatus beatissimus pontifex reparavit, simulque et tectum majus restauravit. Nam absidam ipsius ecclesiæ cernens idem beatissimus pontifex jam ruinæ vicinam existentem, cancellis [*Forse*, cancelliis] ferreis eandem absidam confirmari fecit, et ita eam renovavit. Fecit vestem in eadem ecclesia super altari majori de stauracin.

Cœmeterium item beatorum Petri et Marcellini via Lavicana juxta basilicam beatæ Helenæ renovavit, et tectum ejus, id est sancti Tiburtii, et eorumdem sanctorum Petri et Marcellini noviter fecit, et gradus ejus qui descendunt ad eorum sacratissima corpora noviter fecit, quoniam nullus erat jam descensus ad ipsa sancta corpora. Fecit in basilica beati Adriani cerostata argentea pensantia libras duodecim, simul-

que et laudunas [laudanas] duas ex argento pensantia libras octo, quas posuit super rugas de presbyterio ubi arcus de argento existit^f. Fecit etiam et vestes duas de stauracin, unam super altare beati Adriani, et aliam super altare sanctæ Martinæ, sed et vela de palliis quadrapolis numero quindecim in eadem ecclesia fecit. Tectum denique tituli beatæ Priscæ, quod jam casurum erat et in ruinis positum, noviter fecit, ubi et vestem de stauracin fecit. In ecclesia vero beatorum Cosmæ et Damiani in Tribus Fatibus vestem de stauracin fecit, simulque et cortinam ante absidam ex palliis quadrapolis fecit, nec non et vela ex eisdem quadrapolis fecit numero viginti et lintea viginti. Nam et per diversos titulos, seu alias ecclesias, atque cunctas diaconias, et monasteria quantacunque infra murum hujus Romanæ^g urbis existunt, divina inspiratione ignitus ipse sanctissimus pontifex ex palliis, id est stauracin, seu Tyriis vestes fecit atque obtulit. Et sicut bonus pastor omnes Dei ecclesias tam extra muros hujus Romanæ urbis quamque infra muros ad laudem Dei restauravit atque decoravit, verum etiam et muros atque turres hujus Romanæ urbis, quæ dirutæ erant et usque ad fundamenta destructæ, renovavit, atque utiliter omnia in circuitu restauravit, ubi et multa stipendia tribuit tam in mercedes eorum qui ipsam murum fabricaverunt quamque in ipsorum alimentis, simulque et in calce atque diversis utilitatibus usque ad centum auri libras expendit. Hic beatissimus præsul divina inspiratione ignitus constituit in monasterio sancti Stephani catabarbara patricia situm ad beatum apostolorum^h congregationem monachorum, ibi et abbatem et idoneam personam ordinans. Statuit ut sedulas laudesⁱ in ecclesia beati Petri persolvant sicut et cætera monasteria, ut duo monachi pro latere ipsius ecclesiæ Deo nostro cantant laudes, quoniam ipsum monasterium in magna desidia et neglectu incuriaque positum erat, et nullum divinum officium cultu ibidem^j exhibebatur. Hic beatissimus præsul fecit atque constituit noviter domos cultas quatuor.^k Unam quidem quæ vocatur Capreorum [Capracorum] posita in territorio Vigen-tano milliario ab urbe Roma plus minus quintodecimo, ex qua primitus suadum ipsum Capracorum cum aliis pluribus fundis ei cohærentibus ex hæreditaria parentum suorum successione tenere vide-

^a Cod. Luc.; et aliis fortissimis impositis noviter, etc.

^b In cod. Luc.: eandemque ecclesiam restauravit deest.

^c Prima manus in cod. Luc. ferebat: arcoria vero tria quæ et vetustissima. Sed altera manus non adeo antiqua reformavit, ut in editis.

^d Cod. Luc., et cortinam et eisdem, etc.

^e Cod. Luc.: Laurentii quod prius ad Taurillum, etc.

^f Cod. Luc.: laudimas duas posuit super rugas de presbyterio ubi arcum de argento existit. Fecit, etc.

^g Cod. Luc.: infra hanc civitatem Romanam seu foris omnia restauravit et vestes et dona obtulit, verum etiam et muros atque turres hujus Romanæ, etc.

^h Cod. Luc.: Petrum apostolum.

ⁱ Cod. Luc.: Abbate idoneam personam ordinatas statuit, ut sedulas laudes, etc.

^j Cod. Luc.: divino cultu ibidem.

^k Cod. Luc.: noviter domum cultam in Capricorum milliario ab urbe Roma xv cum aliis plurimis fundis ei cohærentibus ex hæreditate parentum suorum; sed et alias tres a novo fundavit domocultas, et statuit per apostolicum privilegium sub magnis anathematis obligationibus ut in usum fratrum nostrorum Christi pauperum perenniter permaneant, et omnes fruges, vinum, et oleum diligenter in horreos paracellarios sanctæ nostræ ecclesiæ deferatur. Magnam etiam sollicitudinem, curam et amoris affectum in sanctam ac venerandam patriarchii domum certum est habuisse, etc. Reliqua intermedia omnia desunt.

batur. Ejus proprii olim existentes, ubi et alios A plures fundos, seu casales et massas data justa recompensatione ad vicem a diversis personis emere, et eidem domui cultæ addere visus est. Quam videlicet domocultam Capracorum cum massis, fundis, casalibus, vineis, olivetis, aquæmolis [aquimolis], et omnibus ei pertinentibus, statuit per apostolicum privilegium sub magnis anathematis obligationibus, ut in usum fratrum nostrorum perenniter permaneat, et triticum, et hordeum, quod annue in locis ejusdem domocultæ natum fuerit, diligenter in horreo sanctæ nostræ ecclesiæ deferatur et sequestratim reponatur. Vinum vero seu diversa legumina quæ in prædiis ac locis ipsius antefatæ domocultæ annue nata fuerunt, simili modo curiose in paracellario prænominatæ sanctæ nostræ ecclesiæ deducantur et separatim reponantur.

Sed et porcos qui annue in casalibus sæpius dictæ domocultæ inglandati fuerint, capita centum exinde occidantur, et in eodem paracellario reponantur. Decernens ejus ter beatitudo atque promulgans sub validissimis obligationibus, interdictionibus, ut omni die centum fratres nostri Christi pauperum etiam si plures fuerint, aggregentur in Lateranensi patriarchio, et constituantur in porticu quæ est juxta scalam quæ ascendit in patriarchio, ubi et ipsi pauperes depicti sunt et quinquaginta panes pensantes per unum quemque panem libras duas, simulque et decimatas vini duas pensantes per unamquamque decimatam libras sexaginta, et caldaria plena de pulmento erogentur omni die per manus unius fidelissimi paracellarii eisdem pauperibus, accipiens unusquisque eorum portionem panis, atque portionem vini, id est, cuppam capientem calices duos, nec non et carnem de pulmento: ita videlicet statuens ejus almifica beatitudo promulgavit una cum sacerdotali collegio, ut in nullis aliis utilitatibus ex frugum redditibus vel diversis peculii antefatæ domocultæ erogetur aut expendatur, nisi tantummodo in propriis subsidiis, et quotidianis alimentis prædictorum fratrum nostrorum Christi pauperum cuncta proficiant atque perenniter erogentur. Alias vero tres domoscultas, videlicet Galeriam positam via Aurelia milliario ab urbe Roma plus minus decimo ad sanctam Rufinam cum fundis, et casalibus, vineis, olivetis, atque molis, vel omnibus ei pertinentibus. Reliquas D vero duas, id est, aliam Galeriam positam via Portuensi milliario ab urbe Roma plus minus duodecimo cum fundis, et casalibus, vineis, aquimolis, seu monasterium beati Laurentii positum in insula portus Romani cum vineis ei pertinentibus, simulque et Lectariam, quæ vocatur Asprula. Verum etiam et aliam domum cultam quæ vocatur Calvisianum cum fundis, et casalibus, vineis, olivetis, aquimolis, et omnibus ei pertinentibus, posita via Ardeatina milliario ab urbe Roma plus minus quintodecimo. Quas videlicet tres domoscultas, scilicet Galeriam, Calvi-

sianum, et aliam Galeriam, statuit ejus ter beatitudo per apostolicum privilegium sub validis anathematis obligationibus, ut in usu et propria utilitate sanctæ nostræ ecclesiæ perenniter permaneat.

At vero cum omnibus spiritalibus studiis, quæ idem ter beatissimus, atque almificus pontifex tam per augmentum et utilitatem profectibus sanctæ Romanæ Ecclesiæ perficiendis quamque pro restaurationibus ecclesiarum Dei, et divini cultus melioratione gerere videbatur, magnam etiam sollicitudinis curam et amoris affectum in sanctam ac venerandam patriarchii domum certum esse habuisse. Unde ex nimia fervoris dilectione pro honore beati Petri apostolorum principis, et ornatu ipsius sancti patriarchii construxit atque ædificavit ibidem noviter turrem B miræ pulchritudinis decoratam cohærenti porticu quæ descendit ad balneum. Ubi et deambulatorium, scilicet solarium suum cum cancellis æreis nimis pulcherrime construi fecit; sed et porticum ipsam quæ vetustate diruta inerat, nimis utiliter renovavit. Et picturis atque marmoribus eandem turremet cuncta ædificia ab eo noviter constructa decoravit. Itaque idem ter beatissimus, et revera præcipuus pater, atque bonus pastor, egregiusque præsul tanto amoris affectu fervens erga nutritorem suum beatum Petrum principem apostolorum, dum cunctum ornatum ejusdem apostolicæ aulae tam in præclaris ex auro et gemmis, vestibus, seu diversis palliis, et aliis ornamentis ex auro et argento in eadem apostolica aula fecit atque obtulit. Etiam et omnes ejus gradus majores qui ascendunt in atrium, simulque et ex duobus porticibus quæ ascendunt in eandem ecclesiam ex utriusque lateribus renovavit, sed et cunctum pavementum ipsius ecclesiæ ubi marmora confracta erant, adhibitis aliis pulcherrimis melioribus marmoribus, renovavit. Porticus vero ex utriusque lateribus suprascriptæ ecclesiæ in quibus confractæ trabes inerant, et tectum ruinæ vicinum positum erat, positis novis trabibus ipsum tectum noviter faciens restauravit. Fecit etiam ter beatitudo ejus imagines sex ex laminis argenteis investitas. Ex quibus tres posuit super rugas, quæ sunt in introitu ecclesiæ a presbyterii, ubi et regularem ex argento investito fecit, et posuit super eundem regularem præfatas tres imagines, in medio quidem unam existentem, habentem depictum vultum Salvatoris, et ex utriusque lateribus imagines habentes depictas effigies, unam beati Michaelis et aliam beati Gabrielis angelorum. In superiori vero ruga b, id est in medio presbyterii, faciens aliam regularem ex argento investito, constituit super eam reliquas tres imagines in medio quidem habentem præfiguratum vultum sanctæ Dei genitricis, et ex duobus lateribus unam habentem vultum depictum sancti Andreae apostoli, et aliam sancti Joannis evangelistæ, ut dictum est, de laminis argenteis nimis pulcherrime factas deauravit, in quibus imaginibus po-

• In cod. Luc. *ecclesie* deest.

b Cod. Luc., *In secunda vero ruga, etc.*

suit argenti libras centum. At vero jam per evoluta viginti ^a annorum spatia forma quæ vocatur Sabbatina nimis confracta existens, per quam decurrebat aqua per centenarium in atrio ecclesiæ beati Petri apostoli, simulque et in balneo juxta eandem ecclesiam sito, ubi fratres nostri Christi pauperes, qui ad accipiendam elemosynam in paschalem festivitatem annue occurrere et lavari solebant, et ex qua diversæ molæ in Genuculo machinabantur [macinabant] aqua ex eadem forma neque in atrium beati Petri, neque infra civitatem decurrebant, dum ipsa forma, ut dictum est, diruta exstitit, ob centum arcus ipsius formæ magnæ ^b altitudinis constructos, et a fundamentis demolitos atque destructos, ut jam nulla spes videretur esse eosdem arcus vel fractam formam reædificandi atque restaurandi, ipse beatissimus ac sanctissimus præsul aggregans multitudinem populi per semetipsum ad fabricandum atque restaurandum eandem formam præparavit, et tantam curam ac sollicitudinem in ejusdem formæ fabrica exhibuit, quod etiam noviter a fundamento eam renovavit atque restauravit, et confestim centenarium illud, quod ex eadem forma in atrio ecclesiæ beati Petri decurrebat, dum nimiam neglectus incuriam plumbum ipsius centenarii furtim jam plurima ex parte exinde ablatum fuisset, reliquum plumbum conquassatum, protinus idem præcipuus pastor addita multitudine plumbi ipsum centenarium noviter fecit, et Deo auspice aqua in atrio beati Petri, simulque et in præfato balneo, verum etiam et intus civitatem, id est in Genuculo, ubi molæ machinabantur, sicut antiquitus abundanter decurrere fecit. Simulque idem beatissimus pontifex fecit in basilica beati Pauli apostoli ex laminis argenteis imagines tres quæ ponuntur super rugas in introitu presbyterii. Unam quidem habentem vultum depictum Salvatoris Domini nostri Jesu Christi, et ex utrisque lateribus imagines depictas habentes effigies angelorum, qui pensant libras viginti quatuor. Fecit et in basilica apostolorum in via Lata vela de palliis sericis numero viginti et linea viginti. In ecclesia vero beati Laurentii martyris atque levitæ foris muros hujus civitatis Romanæ fecit vela ex palliis sericis numero viginti et linea viginti.

Nam et in ecclesia beatæ Dei Genitricis ad Martyres simili modo fecit vela de palliis sericis numero viginti et linea viginti. Item idem sanctissimus pontifex fecit per diversos titulos vela de stauracin seu Tyria per unumquemque titulum numero viginti et linea viginti: fiunt simul vela serica numero quatuor centum et quadraginta.

Ipse vero præcipuus pontifex fecit imagines ex laminis argenteis deauratis habentes effigiem Salvatoris Domini nostri Jesu Christi, quæ posita est super introitu basilicæ beati Petri apostoli, ubi portæ ar-

gentæ existunt, quæ pensant libras quinquaginta. Nam et per diversas diaconias fecit simili modo vela stauracia seu Tyria pro unaquaque diaconia numero sex, quæ sunt simul vela numero nonaginta sex. Item idem sanctissimus præsul, formam quæ Jobia [Jovia] vocatur, quæ per evoluta viginti annorum spatia nimis confracta jacebat, a fundamentis restaurare fecit. Simili modo fecit et in basilica beati Pancratii martyris ^c, quæ est foris muros hujus civitatis Romanæ, vela de stauracin seu Tyria numero triginta octo et linea triginta octo ^d, et in basilica beati Stephani protomartyris in Cœlio monte fecit vela de stauracin seu Tyria numero viginti et linea viginti. Sed et in basilica beati Apollinaris simili modo vela de octaplo numero decem et linea decem. Item in basilica beati Valentini martyris, quæ sita est foris muros hujus civitatis Romanæ similiter fecit vela de stauracin seu octapli numero viginti duo, et linea viginti duo.

Dum vero forma quæ Claudia vocatur per annorum spatia demolita esse videbatur, unde et in balneis Lateranensibus de ipsa aqua lavari solebat, et in baptisterio ecclesiæ Salvatoris Domini nostri Jesu Christi, in plures ecclesias in die sancto Paschæ decurrere solebat, et dum modica aqua de prænomina forma intus civitatem decurrebat, prospiciens præcipuus et coangelicus præsul, aggregans multitudinem populi ex partibus Campaniæ per semetipsum ad fabricandum atque restaurandum eandem formam totis viribus properavit, ut tantam curam ac sollicitudinem in ejusdem formæ fabrica exhibuit, qui etiam noviter eam renovavit atque restauravit, et confestim ex eadem forma aquæ in præfata balnea etiam et intus civitatem sicut antiquitus abundanter decurrere fecit. Hujus temporibus defunctus Leoninus consul et dux, postmodum vero monachus, ob veniam suorum delictorum tres uncias massæ Aratianæ [Aricinæ], qua ex hæreditate parentum suorum fruebatur, sitas ab hac Romana urbe milliario sextodecimo via Ardeatina, in quo et ecclesiam beati Edistii esse dignoscitur, quam ipse beatissimus papa magnæ constructionis fabricis decoravit, ampliavitque in easdem tres uncias superscriptæ massæ Aratianæ alias sex uncias a Petro comite, atque Agnete relicta Agathonis scriniarii Theodatæ ^e relictae quondam Dominici perfecturii [præfactorii]. Fines etiam ex omni parte conquistavit. Data enim digna compensatione nemini vim inferens, sed magis, ut concedet patri, cuncta secus eundem locum amica pactione emit prædia. Et domumcultam beato Petro eundem locum jure perpetuo statuit permanendum. Quem et domumcultam sancti Edistii vocant usque in hodiernum diem.

Pariter etiam et massa quæ vocatur Acatiana ^f,

^a Cod. Luc., per abolita viginti.

^b Cod. Luc., quam et carcoras ipsius formæ magnæ, etc.

^c Cod. Luc., martyris atque levitæ quæ, etc.

^d Cod. Luc., XLVIII.

^e Cod. Luc., et Theodatæ.

^f Cod. Luc., Acutiana.

quæ juxta eandem domunculam esse videtur, ab eodem Leonino beato Petro concessa est. Item ipse ter beatissimus præsul in basilica majori, quæ appellatur Sanctæ Dei Genitricis, qui aderat juxta basilicam beati Laurentii martyris atque levitæ, ubi ejus sanctum corpus requiescit foris muros hujus civitatis Romæ, obtulit vela de stauracin, seu quadrapolis numero quindecim et linea quindecim.

Tectum vero tituli beati Clementis quod etiam casuram erat et in ruinis positum regionis tertie noviter restauravit, nec non et basilicam beati Silvestri confessoris atque pontificis sitam in Orfea, quæ jam in ruinis posita erat et tectum ejus dirutum existebat, facto eodem tecto, noviter ipsam ecclesiam renovavit. Simili modo et in famosissima totoque orbe terrarum præclara veneranda basilica beati Petri apostolorum principis, dum per olitana tempora vetustissimas trabes, quæ ibidem existebant, cerneret idem præcipuus pontifex, mittens Januarium vestarium a suum cognoscens eum idoneam personam, cum multitudine populi mutavit ibidem trabes numero quatuordecim, atque totum ejusdem basilicæ tectum et porticus noviter restauravit. Hic idem almificus præsul divina inspiratione repletus atque misericordia motus formæ, quæ Virginis appellatur, dum per annerum spatia demolita atque a ruinis plena existebat, vix modica aqua in urbem Romam ingrediente, prospiciens sicut benignissimus et pius pastor noviter eam restauravit, et tantam abundantiam aquæ effudit ut pene totam civitatem satiarit.

Tectum denique basilicæ beati Januarii martyris sitæ ad portam beati Laurentii martyris atque levitæ noviter restauravit. Item in cœmeterio beatorum martyrum Abdon et Sennen, foris portam Portuensem, vestem de stauracin fecit atque obtulit.

Hic enim coangelicus vir divina inspiratione ignitus constituit diaconias tres foris portam beatorum apostolorum principis, id est, unam quidem sanctæ et gloriosæ semper virginis Dei genitricis Mariæ dominæ nostræ, quæ sita est in Atriano ^b [atrio], aliam vero suprascriptæ et intemeratæ dominæ nostræ, quæ sita est foris portam beati Petri apostoli in caput porticus, nec non et aliam diaconiam quæ appellatur sancti Silvestri juxta hospitale sancti Gregorii. Quas suprascriptas diaconias hic almificus vir in abditi sine misericordiæ fructu reprensens noviter restauravit. Ubi et dona plurima mobilia atque imobilia pro remedio animæ suæ obtulit, et constituit, ut per unamquamque hebdomadam quintæ feriæ die cum psallentio [*id est* cantu psalmodiarum] a diaconia usque ab balneum pergerent, et ibidem dispensatione per ordinem pauperibus consolari atque eleemosynam fieri. Imo hic ipse sæpius nominatus

sanctissimus præsul, in basilica vasis electionis beati Pauli apostoli cernens existentes trabes per prisca tempora vetustas ad modicumque ruituras, fecit sicut superius in basilica beati Petri principis apostolorum, cuncta disponens per Januarium fidelissimum vestiarum [*F. vestiarium*] suum cum multitudine populi. Sed et ipse ter beatissimus pastor per semetipsum frequentans totam noviter restauravit, et mutavit trabes majores numero triginta quinque, et per circuitum ejusdem ecclesiæ noviter restauravit ^c. Hic autem ter beatissimus et apostolicus vir dum diligentissima exquisitione sua reperisset monasterium Honorii papæ in nimiam desolationem per quamdam negligentiam venire, divina inspiratione motus noviter ædificavit atque ditavit, et abbatem cum cæteris monachis regulariter ibidem vitam degentes ordinavit, et constituit eos ut in basilica Salvatoris, quæ et Constantiniana dicta est juxta Lateranense patriarchium posita, officia celebrarent, hoc est matutinam horam, primam, tertiam, sextam, sed et nonam etiam et vespertinam ab uno choro quidem, qui dudum singulariter in utroque psallebant monachi ex monasterio sancti Pancratii ibidem posito, et ab altero choro, monachi jam fati monasterii sancti Andreæ, et Bartholomæi, Honorii papæ, quatenus piis laudibus, pariter psallentes hymniferis choris læti resonant cantus reddentes Domino gloriosos melos, per sæpius memorantes venerandi pontificis nomen, scilicet in sæcula memoriale ejus pangentes carminibus.

Hic idem sanctissimus præsul in domoculta quam Capracorum vocant, quam ex jure proprio suo obtulit pro alimonis pauperum beato Petro apostolorum principi nutritori suo, a solo fundavit atque ædificavit ecclesiam, simulque speciose ornavit, et in nomine ejusdem Deo factori suo dedicavit ^d, recondens in ea reliquias ex vestimentis ^e Salvatoris Domini nostri Jesu Christi, et ejusdem Dei genitricis semperque virginis Mariæ, atque duodecim apostolorum, et aliorum venerabilium martyrum, in quam sacratissimam ecclesiam cum cuncto clero suo renatuque Romano pergens cum nimia gloria seu exultatione pariter ovantes, et in pauperes Christi ibidem magnam consuetam eleemosynam faciens translatavit, atque introduxit in eam corpora sanctorum martyrum simulque pontificum, videlicet corpus sancti Cornelii martyris et pontificis, successorisque ejus sancti Lucii martyris atque pontificis, et corpus sancti Felicis simili modo martyris seu pontificis, pariterque corpus sancti Innocentii confessoris atque pontificis, quos ut patronos in Domino almus sacer pontifex ob amorem ^f sanctæ sedis apostolicæ, in qua et præ sederunt, sicut decuit, honoravit. Nec non et tectum tituli beatæ Susannæ martyris inter duas domos situm juxta sanctum Qui

^a Cod. Luc., *vestiarium*.

^b Cod. Luc., *in Adriano*.

^c Cod. Luc., *portica omnia restauravit*.

^d Cod. Luc., *ejusdem Dei apostoli factoris sui de-*

dicavit, etc.

^e In cod. Luc., *ex vestimentis deest*.

^f Cod. Luc., *et patronos in Domino almus sacer fruens ob amorem, etc.*

riacum, quod jam casurum erat et in ruinis positum, A noviter restauravit. Simili modo et titulum beati Cyriaci martyris, Ecclesiam sancti Laurentii ad Formosam pariter a novo restauravit.

Imo et basilicam Salvatoris, quæ et Constantiana vocatur, juxta Lateranense patriarchium in ruinis positam, una cum quadriporticis suis atrisque, et fontes noviter, sicut ecclesias beatorum principum Petri [et] Pauli, renovavit, in qua et mutavit trabes majores numero quindecim. Item hieidem almficus præsul monasterium sancti Laurentii quod in Palatinis ^a in desertis reperit noviter restaurans atque in omnibus ditans, conjunxit cum alio monasterio juxta ipsum posito, scilicet sancti Stephani, quod cognominatur Baganda ^b, et ordinavit monachos, et constituit ut in titulo beati Marci ^c pontificis atque confessoris officio fungerentur, id est matutina hora, prima, tertia et sexta, atque nona, seu vespertina, psallerent pro requie animæ suæ. Sed et in prædicta basilica beati Marci fecit alios arcus argenteos numero sex, pensantes simul libras quinquaginta quinque, pariterque et calices ministeriales a catholica ^d procedentes ex purissimo ^e reparavit, pensantes libras novem et semis.

Hic quippe præsagus vir considerans plurimi populi salutem, super ripam fluminis porticum, quæ ducit ad beatum Petrum apostolum arctam et angustam existentem, per quam viam transeuntes ad eundem beatum apostolorum principem Petrum perveniebant, plusquam duodecim millia tufos in littore alvei fluminis in fundamentis ponens a solo usque ad summum tectum miræ magnitudinis porticam reparavit, et usque ad gradus beati Petri restauravit. Diaconiam vero sanctæ Dei genitricis semperque virginis Mariæ scholæ Græcæ ^f, quæ appellatur Cosmedin, dudum brevem in ædificiis existentem sub ruinis positam restauravit: nam maximum monumentum de Tiburtino tufo super eam dependens, per anni circulum plurimam multitudinem populi congregans, multorumque lignorum struem incendens demolitus est, simulque collectionem ruderum mandans, a fundamentis ædificans, prædictamque basilicam ultro citroque spatiosè largans, tresque absidas in ea constituens, præcipuus antistes, veram Cosmedin amplissimam a novo reparavit. Pariterque et titulum beati Laurentii martyris quam Lucianæ dicunt, seu ecclesiam beati Martini sitam juxta titulum sancti Silvestri, simulque et basilicam beati Agapiti martyris foris muros juxta sanctum Laurentium positam reparavit, ^g [quæ præfate ecclesiæ a priecis

temporibus marcescentes in ruinis mole defecerant, quas præcipuus antistes fervens in amore Spiritus sancti in omnibus una cum porticibus earum a novo nimio decore renovavit. Verum etiam tituli sancti Sixti et basilicæ sancti Adriani a novo simili modo renovavit ædes, et basilicam beati Pancratii martyris nimia vetustate dirutam atque ruinis præventam isdem almficus in integrum a novo nimio decore una cum monasterio sancti Victoris ibidem sito restauravit. Item præcipuus præsul basilicam sanctæ Dei Genitricis ad Præseppe, quæ a priecis temporibus tota marcerat, ultro citroque restauravit, et in sarta tecta ejusdem ecclesiæ posuit trabes majores viginti.

Simili modo et basilicam sancti Eusebii undique B renovavit. Cameraam vero beati Petri apostolorum principis in omnibus destructam atque dirutam exemplo olitano exculpens diversis coloribus a novo fecit. Porticum vero quæ ducit ad beatum Paulum apostolum a porta una cum ecclesia sancti Espli usque ad prædictam basilicam sancti Pauli a novo restauravit. Imo et porticum quæ ducit ad sanctum Laurentium foris murum a porta usque in eandem basilicam a novo construxit. Hic idem almficus pater eandem basilicam sancti Laurentii martyris, ubi sanctum corpus ejus requiescit, annexam basilicæ majori, quam dudum idem præsul construxerat, ultro citroque a novo restauravit.

Imo et ecclesiam sancti Stephani juxta eas sitam, ubi corpus sancti Leonis episcopi et martyris quiescit, similiter undique renovavit, una cum cœmeterio beate Cyriacæ seu ascensum ejus. Verum etiam et basilicam Jerusalem, quæ in Sessoriano sita est, et olitanas ejus quæ marcerant trabes, mirifice ipsas mutans in omni restauravit parte.

Pariter et templum apostolorum quod appellatur Eudoxiæ ad Vincula, totam ejus a novo restauravit ecclesiam. Imo et basilicam sanctæ Rufinæ et Secundæ, quæ ponitur in episcopo Silvæ Candidæ, quæ olitana vetustate marcerat, una cum baptisterio summo studio renovavit, videlicet et basilicam beati Petri apostoli sitam via Appia in Silice ultra sanctum Thomam apostolum non procul a tricesimo, desolatione ruinisque præventam a novo una cum baptisterio restaurans mole magnitudinis decoravit.

D Pariter et basilicam sanctorum Cosmæ et Damiani sitam in Tribus Fatibus, quia nimia vetustate similiter trabes ejus marcescentes defecerant, a novo totam restauravit. Et ecclesiam beati Joannis Baptistæ sitam juxta portam Latinam ruinis præventam in om-

^a Cod. Luc., quod a Palatinis.

^b Cod. Luc., Vaganda.

^c Cod. Luc., ut in territorio beati Marci.

^d Cod. Luc., in catholica.

^e Cod. Luc., auro purissimo.

^f In cod. Luc., scholæ Græcæ deest.

^g Desunt in codice Luceusi quæ uncis includuntur: his vero paucissimis coarctatur narratio: Fecit autem ipse pontifex a novo ecclesiam sancti Adriani et Laurentii, quæ diruta erat in crypta cœnacula se-

cularia, et donaria ibi obtulit multa et vela diversa. Hic idem eximius papa altare beati Pauli apostoli una cum ejusdem confessionis foribus ex auro mundo in sacris designat, historiis mirifice ornavit pens. lib. cxxx. Fecit in ipsa ecclesia patenam ex auro puro cum calice sm pens. simul lib. xx. Restauravit omnes titulos et universa cœmeteria, et dona obtulit, quæ dinumerari non possunt. Fecit autem basilicam monasterii beati Anastasii, etc.

nibus a novo renovavit. Verum etiam et ecclesiam apostolorum foris portam Appiam milliario tertio in loco qui appellatur Catacumbas, ubi corpus beati Sebastiani martyris cum aliis quiescit, in ruinis præventam a novo restauravit. Imo et titulum Pudens, id est ecclesiam sanctæ Potentianæ in ruinis positam noviter reparavit; sed et basilicam sancti Theodori sitam intra velum juxta domum cultam Sulpitanam, nec non et basilicam sancti Petri positam in Massa Merulana, per olitana dirutas tempora a solo renovavit. Hujus denique temporibus defunctus Mastalus primicerius reliquit pro anima sua in potestate prædicti pontificis pauperibus Christi de sua propria hæreditate erogari: quare uno consensu hæredes prædicti Mastali dederunt atque vendiderunt eidem magno præsuli cum fundis atque casalibus ecclesiæ sancti Leucii portionem eis competentem positam via Flaminia milliariis ab urbe Roma plus minus quinque, et in auro solidos mancusos numero ducentos. Quorum et provinciam jam fati Mastali hæredes Christo dederunt. Portio vero Gregorii secundicerii quam in superscriptis casalibus sancti Leucii habere dignoscatur, pro secundicerii honore eidem almo præsuli ab eodem Gregorio concessa est, et dum ipsa sancti Leucii ecclesia in ruinis exiit atque vepribus circumvallata perisset, a novo eam restaurans miræ magnitudinis domocultam ibidem beato Petro nutritori suo ædificavit, et in perpetuum concessit, et ea in fines ampliavit tam ex hæreditate Paschalis quamque ex commutatione hæredibus quondam Lucie seu Joannis primicerii vel diversorum locorum facta. Hic fecit in basilica beate Petronille ad beatum Petrum apostolum aream argenteos sex pensantes libras quinquaginta. Titulum vero sanctæ Prædix ex parte ruentem in integrum renovavit. Imo et basilicam sanctæ Eugeniæ tam intus quamque foris a novo restauravit.

Simili modo et basilicam sancti Gordiani atque Epimachi, seu cœmeterium ejusdem ecclesiæ Simplicii atque sancti Emiliani, atque Quarti et Quinti martyrum, et beate Sophiæ, una cum cœmeterio sancti Tertulliani foris portam Latinam a novo renovavit, nec non et ecclesiam beati Tiburtii et Valeriani, atque Maximi, seu basilicam sancti Zenonis, una cum cœmeterio sanctorum Urbani pontificis, Felicissimi et Agapiti, atque Januarii et Cyrini martyrum foris portam Appiam uno coherentes loco, quæ ex prædictis marcuerant temporibus a novo restauravit. Itemque titulum sanctæ Dei genitricis semperque virginis Mariæ, quæ vocatur Callisti trans Tiberim, a novo in integrum ex omni restauravit parte; simili modo et titulum sancti Marcelli Via Lata sitam a novo restauravit. Et basilicam cœmeterii sanctorum martyrum Hermetis, Proti et Hyacinthi atque basilicam miræ magnitudinis innovavit. Cœmeterium vero sanctæ Felicitatis via Salaria una cum ecclesiis sancti Silvani martyris et sancti Bonifacii confessoris atque pontificis uno coherentes solo miræ restauravit magnitudinis. Sed et basilicam

sancti Saturnini in prædicta via Salaria positam una cum cœmeterio sanctorum Chrysanthi et Daricæ renovavit, atque cœmeterium sanctæ Hilarie innovavit. Imo et cœmeterium Jordanorum, videlicet sanctorum Alexandri, et Vitalis, et Martialis martyrum, seu sanctorum septem virginum a novo restauravit. Pariter in eadem via Salaria cœmeterium sancti Silvestri confessoris atque pontificis, aliorumque sanctorum multorum, in ruinis positum renovavit, nec non et ecclesiam sancti Felicis positam foris portam Portuensem a novo restauravit. Simulque et basilicam sanctorum Abden et Sennen, atque beate Candidæ, una cum cæteris sanctorum cœmeteriis in idipsum pariter renovavit. Idem egregius præsul præfatus basilicam scilicet beati Adriani martyris, et sanctorum Cosmæ et Damiani, a novo restauravit, diaconias constituit, in quibus et multa bona fecit per suam sempiternam memoriam, concedens eis agros, vineas, oliveta, servos, ancillas, et peculia diversa atque res mobiles, ut de reditu eorum crebris exactionibus diaconie proficientes pauperes Christi reficerentur.

In præfata vero diaconia sancti Adriani obtulit in argenteo canistra duodecim, amam unam, scyphum unum, patenam unam, calicem unum, amulam offertoriam unam, pensantes libras sexaginta et septem. Item per nimis solertem curam atque industriam aquæ ductus Sabbatinæ a novo formate a fundamento ædificans, fantori suo beato Petro apostolo fluentem aquam perduxit, tam in fontem basilicæ qui per vehicula implebatur quam in atrium ejusdem basilicæ et simul in balneum utilitatem peregrinorum ibidem servientium procurans. Imo et basilicam sancti Secundini positam in urbe Prænestina, ubi corpus ejus quiescit, in ruinis positam a novo restauravit.

Pariter etiam et in basilica beati primi martyris Stephani sita in Cœlio monte, quæ per olitana tempora marcuerant, maxime in ea trabes vasta mole, quin etiam porticus mirifice intrinsecus et extrinsecus a novo renovavit. Porro et in basilica beate Eugeniæ quam jam dudum ejus renovaverat almitas, solertem in ea gerens curam, monasterium puellarum noviter ibidem a fundamentis ædificans constituit, ut jugiter illis Deo canerent laudes, videlicet hora prima, tertia, nona, vespera, matutina. In qua et plura obtulit dona, id est agros, vineas, domos, servos et ancillas, diversisque pecuniis, et cæteris mobilibus rebus dotavit. Sed in titulo Pamachii, sanctorum Joannis et Pauli, quæ per elapsos marcuerant annos, omnia sarta tecta ejusdem tituli renovavit.

Hic vero egregius sacerdos ob nimium amorem confessionem beati Petri totam intus ex auro purissimo in laminis diversisque historiis compe ornavit, pondera trecentarum librarum ponens, et in postem superius ejusdem sacræ confessionis auri mundissimi libras tredecim, pari modo et in ipsius apostoli confessionis liminari inferiori libras viginti quinque.

Aspectum vero altaris super eandem confessionem A atque dextra lavaque parte juxta gradus jam dicte confessionis, addens in ea argenti libras centum triginta sex curiose [cariosum] renovavit, ejusque historias ex auro purissimo libris decem et octo nitidissime deauravit. Simulque et cantharas in eadem Dei ecclesia apostoli numero decem renovavit, addens in eis argenti libras centum; ante januas vero argenteas, fecit canistros argenteos duodecim pensantes libras, triginta sex. Simill modo et in turre canistros argenteos duodecim pensantes inibi libras, quadraginta quinque. In eadem quippe beati Petri ecclesia per diversas coronas fecit delphinos ex argento librarum centum. Et in ecclesia beati Pauli apostoli instar eorum quos posuerat in ecclesia sancti Petri delphinos posuit argenteos librarum centum octoginta; pariter et in ecclesia Salvatoris, quæ appellatur Constantiniana, fecit delphinos argenteos librarum triginta. Fecit et in ecclesia beati Petri per diversa oratoria canistra argentea numero duodecim pensantia simul libras quadraginta. Et rugas in presbyterio a parte virorum et mulierum ex argento purissimo pensantes libras centum triginta, nec non et alias rugas in caput presbyterii ante confessionem ex argenteo pensantes simul centum et quatuor. Et in ecclesia sanctæ Dei genitricis Mariæ trans Tiberim fecit canistra argentea quinque pensantia simul libras quindecim. Enimvero in basilica sanctæ Dei Genitricis, quæ est ad Præsepe, in altari ipsius præsepis fecit laminas ex auro purissimo historiis depictis pensantes simul libras quindecim. Ecclesiam vero beate Agnetis martyris, seu basilicam beate Ementianæ, pariter etiam et ecclesiam beati Nicomedis sitam foris portam Numontanam, simul et cœmeterium beati Hippolyti martyris juxta sanctum Laurentium, quæ a prisicis marcerant temporibus, a novo renovavit. Pari modo et ecclesiam beati Christi martyris Stephani sitam juxta prædictum cœmeterium sancti Hippolyti similiter restauravit. Fecit vero et in confessione beati Pauli apostoli ex auro purissimo imaginem in modum evangeliorum, intus super ejusdem sacratissimum corpus pensantem libras viginti. Idem vero omnium honorum præcipuus præsul a novo dedicavit atque constituit monasterium sanctorum Adriani atque Laurentii, quod in ruinis marcecebat a prisicis temporibus, et tanquam crypta a sæcularibus inhabitabatur. Ipse vero egregius antistes a novo id restauravit in prædictorum sanctorum, videlicet Adriani et Laurentii nomine, in quo et multa donavit tam in auro quamque et in argento, seu in agris, atque in familiis diversisque pecuniis, simulque et ex mobilibus. Et constituit in basilica Sanctæ Dei Genitricis semperque virginis Mariæ ad Præsepe et in cæteris monasteriis ibidem constitutis, Deo die noctaque canentes solitas dicere laudes. Fecit ibidem præfatus antistes in confessione beati Laurentii martyris foris murum imaginem ex auro purissimo in modum evangeliorum ejusdem beati Laurentii effigies continentem, quæ pensat libras quin-

decim. In ecclesia vero Salvatoris, quæ vocatur Constantiniana, fecit ante vestibulum altaris aureas tres gabatas pensantes libras decem. Sed et in basilica beate Dei Genitricis ad Præsepe fecit delphinos argenteos per diversas coronas pensantes libras viginti quatuor. Præstantissimus idem eximius antistes fecit in ecclesia beati Petri apostoli ad corpus imaginem, quæ dudum ex argento inerat Salvatoris, sanctæ Dei genitricis, sanctorum apostolorum Petri ac Pauli, atque Andreæ de auro purissimo miræ magnitudinis pensantem libras ducentas:

Hic elegantissimus præsul atque fortissimus rectæ fidei prædicator direxit missos suos, videlicet presbyterum Petrum sanctæ Romanæ ecclesiæ, et Petrum religiosum abbatem venerabilem monasterii B sancti Sabæ, quæ appellatur Cella Nova, ad imperatorem Constantinum et matrem ejus Irenem, adhortans eos atque fideliter prædicans per suas apostolicas litteras pro sacris imaginibus erectionem, qualiter per testimonia Scripturarum, seu traditionem probabilium Patrum a prisicis temporibus usque hactenus orthodoxe venerantur in sancta catholica et apostolica Romana Ecclesia, quod præfati imperatores eandem venerantes atque amplectentes apostolicam epistolam, concilium in Nicæa congregari fecerunt trecentorum quinquaginta episcoporum, qui secundum doctrinam prædicationis apostolicæ epistolæ nimirum crediderunt. Hi pronulgantes consecravit et per synodum universalem designarunt unanimi assertionem pro honorandis imaginibus erectionem. C Quam synodum jam dicti missi in Græco sermone secum detulere una cum imperialibus sacris manibus propriis subscriptam, eamque prædictas egregius antistes in Latinam linguam translari jussit, et in sacra bibliotheca pariter recondi, dignam ibi orthodoxæ fidei memoriam æternam faciens. Hic idem eximius papa altare beati Pauli apostoli una cum ejusdem confessionis foribus auro mundo sacris decorans historiis mirifice ornavit pensantes libras centum triginta, sed et sarta tecta tituli sanctorum Quatuor Coronatorum, quæ in ruinis existebant, trabes ibidem plures imponens, omnia a novo restauravit. Item fecit patenam et calicem in basilica beati Petri apostoli pro quotidianis ministeriis ex auro purissimo, pensantes simul libras viginti quatuor. Item beatissimus vir fecit in ecclesia sanctæ Dei Genitricis Mariæ ad Præsepe patenam et calicem sanctam ex auro obrizo pensantes libras viginti. Item in titulo Eudoxio, videlicet beati Petri apostoli ad Vincula, fecit canistra duodecim pensantia libras sex et triginta, et delphinos per diversas coronas triginta quinque pensantes libras octo, pariterque et ecclesiam beate Sabinae sitam in territorio Ferentinello a novo reparavit. Hic ipse similis præsul fecit in basilica beati Petri apostoli patenam ex auro obrizo cum calice sancto, pensantes simul libras viginti.

Similiter et in ecclesia beati Laurentii martyris foris murum fecit ex auro purissimo patenam cum

calice sancto pensantes simul libras quindocim. Item ad arcum qui vocatur Tres faccicelas^d eam deduxit; interea et muros in aliquibus transcendit locis. atque ultra basilicam sancti Marci evertens porticum^e quæ vocatur Palatina, et per plateas se extendens usque ad pontem Antonini, ipsumque evertens murum, egressus in suo se iterum univit alveo, ita ut via Lata amplius quam duas staturas ejusdem fluminis aqua excrevisset, atque ad portam beati Petri usque ad pontem Milvium^f aquæ descenderant, juxta remissam vim ipsius fluminis reddidit. Domos itaque evertit, agros desertavit, evellens et eradicans arbusta et segetes. Nam nec serere pars maxima Romanorum valuit ipso tempore, et per hoc imminebat tribulatio magna. Quo audito ipse præcipuus præsul hoc, quoniam per triduum ipsum flumen quasi per alveum per civitatem currebat, se nimis in lamentationibus dedit, et humi in orationem prostratus persistens, misertus Dominus ejus orationibus post triduum cessavit. Sed per plures dies aqua Romam detinuit invasam; qui ipse præcipuus antistes divina permotus inspiratione per naviculas^g morantibus via Lata cibo advenit^h, ut non fame necarentur, eo quod minime suis domiciliis exire nequibantⁱ præ nimia altitudine aquarum. Postmodum vero arefacta aqua omnes ex ipsa regione via Lata in domo consolatus est. Idem vero sacratissimus præsul portas areas majores miræ magnitudinis decoratas studiose a civitate Perusina deducens in Basilicam beati Petri apostoli ad Turrem compte crexit^j. Sed et in titulo beati Marci nutritori suo fecit patenam et calicem sanctum de auro purissimo, pensantes libras undecim. Imo et calices argenteos quatuor pensantes libras duodecim.

Præterea in basilica beatorum Cosmæ et Damiani similiter patenam et calicem ex auro obrizo pensantes libras pariter undecim obtulit. Verum etiam et in diaconia sancti Adriani patenam et calicem^k ex auro mundo contulit pensantes simul libras undecim. Fecit autem et in diaconia sancti Adriani martyris arcus de argento duos pensantes libras viginti.

Et in basilica sanctæ Marine arcus de argento tres pensantes libras triginta. Imo et in ecclesia semper virginis Mariæ, quæ ad Martyres vocatur, renovavit cyburiam [ciborium] de argento, quod ex vetustate consumptum erat, et addidit in eo argenti libras sexaginta, et in pristinum eum erexit noviter locum. Sed et arcum in eadem venerabili ecclesia fecit de argento pensantem libras duodecim. Hic beatissimus pontifex omnia utiliter noviterque fecit tam in eleemosynis pauperum quamque in ornamentis sanctarum ecclesiarum proficiens. Verum etiam cursum consummans atque fidem orthodoxam

^a Cod. Luc., *vestiario*.

^b Cod. Luc., *libras cxcii*

^c Cod. Luc., *simul tam in altare quam intus in sacra vitro citroque confessione, seu imagine in modum evangeliorum in inferioribus, atque cancello simul etiam et circa corpus ex auro obrizo mccccxviii, etc.*

^d Cod. Luc., *tres calcicla*.

^e Cod. Luc., *regummas per porticum*.

^f Cod. Luc., *olivium*.

^g Cod. Luc., *per sandala*.

^h Cod. Luc., *alebata*.

ⁱ Cod. Luc., *quibant*.

^j Cod. Luc., *conterexit*.

^k Cod. Luc., *sancti Adriani instar patenæ calicem* etc.

solertissime servans, Dei vocatione vitam finiens ad æternam migravit requiem. Qui fecit ordinationes duas per mensem Martium, presbyteros viginti quatuor, diacones septem, episcopos per diversa

^a Cod. Luc., sexto.

A loca numero centam octoginta quinque, et sepultus est in basilica beati Petri apostoli septimo Kalendas Januarias, indictione quarta. ^b Fuit autem temporibus Caroli magni regis.

^b Hic codex Luc. desinit.

ADRIANI PAPÆ I EPISTOLÆ.

EPISTOLA PRIMA.

AD PIPPINUM REGEM.

Item exemplar epistolæ Constantini papæ neophyti ad domnum Pippinum regem directæ, in qua continetur quod a populo Romano per violentiam electus et in sede apostolica intrinmissus fuit, postulans ut in gratia domni regis Pippini permanere possit, sicut antecessores sui fuerunt. Et inde de epistola Theodori patriarchæ Jerosolymitani, et de aliis epistolis Alexandrini et Antiocheni patriarcharum. Et in embolo de Georgio, Marino et Petro.

Domno excellentissimo, etc. *Reliqua vide inter Opera B. Caroli Magni, Patrologiæ tomo XCVIII, col. 235.*

EPISTOLA II.

AD PIPPINUM REGEM.

Exemplar epistolæ ejusdem Constantini papæ neophyti ad domnum Pippinum regem directæ, in qua continentur gratiarum actiones, et de obitu domni Pauli papæ, et postulat ut in gratia domni Pippini regis permanere possit, sicuti antecessores sui fuerunt.

Domno excellentissimo, etc. *Reliqua vide inter Opera B. Caroli Magni, tomo ut supra, col. 235.*

EPISTOLA III.

AD CAROLUM REGEM.

Item exemplar epistolæ ejusdem papæ ad domnum Carolum regem directæ, in qua continetur de fide et constantia ipsius, et Anastasio misso ipsius apostolici, qui in Francia demoratus fuerat.

Domno excellentissimo, etc. *Reliqua vide inter Opera B. Caroli Magni, tomo ut supra, col. 311.*

EPISTOLA IV.

AD CAROLUM REGEM.

Item exemplar epistolæ ejusdem papæ ad domnum Carolum regem directæ, in qua continentur gratiarum actiones pro exaltatione sanctæ Dei Ecclesiæ, et de missis domini regis, qui autumnâ tempore Romam venire debuerunt.

Domno excellentissimo, etc. *Reliqua vide inter Opera B. Caroli Magni, tomo ut supra, col. 301.*

EPISTOLA V.

AD CAROLUM REGEM.

Item exemplar epistolæ ejusdem papæ ad domnum Carolum regem directæ, in qua continentur uberimæ benedictiones pro exaltatione sanctæ Dei Ecclesiæ, et de epistola Joannis patriarchæ Gradenis.

Domno excellentissimo, etc. *Reliqua vide inter Opera B. Caroli Magni, tomo ut supra, col. 238.*

EPISTOLA VI.

AD CAROLUM REGEM.

Item exemplar epistolæ ejusdem papæ ad domnum Carolum regem directæ per Andream et Anastasium, pro iustitia sanctæ Dei Ecclesiæ, et de

Leone archiepiscopo, qui jam ad præfatum dominum regem properavit.

Domno excellentissimo, etc. *Reliqua vide inter Opera B. Caroli Magni, tomo ut supra, col. 236.*

EPISTOLA VII.

AD CAROLUM REGEM.

Item exemplar epistolæ ejusdem papæ ad domnum Carolum regem directæ per Gausfridum abbatem, in qua continetur de victoria ipsius prædicti regis, et de episcopis Pisano et Lucano, ut ad proprias sedes atque ecclesias pro sua pietate remeare concederet.

Domno excellentissimo, etc. *Reliqua vide inter Opera B. Caroli Magni, tomo ut supra, col. 280.*

EPISTOLA VIII.

AD CAROLUM REGEM.

Item exemplar epistolæ ejusdem papæ ad domnum Carolum regem directæ, in qua continetur de fide vel constantia ipsius apostolici erga prædictum regem.

Domno excellentissimo, etc. *Reliqua vide inter Opera B. Caroli Magni, tomo ut supra, col. 340.*

EPISTOLA IX.

AD CAROLUM REGEM.

Item exemplar epistolæ ejusdem papæ ad domnum Carolum regem directæ, in qua continetur de Mauricio episcopo, quod Histrienses ei oculos eruiscent.

Domno excellentissimo, etc. *Reliqua vide inter Opera B. Caroli Magni tomo ut supra, col. 320.*

EPISTOLA X.

AD CAROLUM REGEM.

Item exemplar epistolæ ejusdem papæ ad domnum [Lamb. add. Carolum] regem directæ, in qua continetur de transitu Constantini imperatoris et de Reginaldo duce Clusinae, præfatus papa postulans ut ipsum [ducatum] actum domnus rex ei habere non permitteret, eo quod multa mala in Castello Felicitatis indesinenter agere non desistebat....

Domno excellentissimo, etc. *Reliqua vide inter Opera B. Caroli Magni, tomo ut supra, col. 295.*

EPISTOLA XI.

AD CAROLUM REGEM.

Item exemplar epistolæ ejusdem papæ ad domnum Carolum regem directæ, in qua continetur de camerado, vel trabibus, seu lignamine, quod necesse erat ad ipsam ecclesiam sancti Petri faciendam et de corpore sancto, quod Fulgatus [Fulradus] petiit.

Domno excellentissimo, etc. *Reliqua vide inter Opera B. Caroli Magni, tomo ut supra, col. 224.*

EPISTOLA XII.

AD CAROLUM REGEM.

Item exemplar epistolæ ejusdem papæ ad domnum